

Tekst 4. : Grondbegrippen van sensitiviteitsvorming (1979).

Inhoud

Klik op het tekstonderdeel dat je wenst te lezen. Het verschijnt onmiddellijk op je scherm.

Deel 1	1
a. Logisch	1
b. Wetenschappelijk	6
b.1. Algemeen.	6
b.2. Systeemtheorie: feedback inzake menselijke betrekkingen.	8
b.3. Groepsdynamisch	9
b.4. Psychologisch.....	13
b.4. Creativiteit en sensitiviteitstraining zijn niet te scheiden.....	14
b.5. Agologische of opvoedkundige zijde van groepsdynamisme.	17
b.6. Het dieptepsychologisch aspect der sensitiviteitsvorming.....	18
b.7. Culturologisch aspect.	25
Deel 2.	29
A. Groeistroming.....	29
B.1. (1) Infrastructurele technieken van aloude of machinale aard.	33
B.2. De beweging voor ontwikkeling van het menselijk potentiaal.....	42
B.3. De bewustzijnsveranderingsmethoden en -bewegingen.	47
C. Een uitdaging voor het christendom.	62

Deel 1

a. Logisch

Het juiste begrip ‘sensitiviteit’ (Logisch gezichtspunt).

Men maakt het zich gemakkelijk in ons Nederlands taalmidden: men spreekt gewoon van ‘sensitivity training’ zonder te vertalen’. Als men echter de teksten nauwkeurig leest, dan blijft een ongedefinieerde, vage klasse van denkinhouden over. Daarom deze korte poging om ‘sensitivity’ te vertalen en te omschrijven.

(1). Het woordenboek vertaalt ‘sensitive’ door ‘(fijn)gevoelig, teergevoelig, gevoels(mens)’. Het *Oxford Dictionary* onderscheidt **1/** wat aan de zintuigen eigen is (zeldzaam); **2/** zeer open voor of sterk aandoenbaar door uitwendige indrukken, inzonderheid deze afkomstig van de mening van medemensen over iemand; **3/** (gezegd van instrumenten b.v.) onderhevig aan lichte wijzigingen die van iets uitgaan (b.v. marktgevoelig, temperatuurgevoelig, enz.). Tot daar de niet-speciale betekenis.

(2). R. Ashby, *The Guidebook for the Study of Psychical Research*, London, 1972, p. 154, vermeldt de parapsychische (buitennatuurlijke) betekenis nl. mediaal begaafd, medium(niek). Dit inleidend werk over paranormaal speurwerk zegt dat vele speurders ‘sensitive’ verkiezen boven ‘medium’ omdat het niet de spiritistische werkhypothese vooronderstelt. Wat is nu ‘medium-(niek)’? Ieder persoon die **1/**

waarneemt, **2/** mededeelt en/ of **3/** vertoont wat men heet ‘paranormale verschijnselen’ (zoals buitenzintuiglijke waarneming of buitenzintuiglijke beweging) en dit regelmatig en/ of met een graad van het vermogen dit te doen naar willekeur.

Zo vermeldt *J. Verweyen, Die Probleme des Mediumismus*, (De problemen van het mediumschap,), Stuttgart, 1928, S. 17, onder de menstypes terzake, wat hij heet “der Sensible, der, infolge seiner *Feinfühligkeit und Feinnervigkeit*, ‘Schwingungen’, ‘Wellen’ (golvingen) oder in welchen andern bildern man die von ihm aufgenommenen Eindrücke bezeichnen will, wahrnimmt, die einem gröberen, unmedialen Tytus fremd bleiben (ook wij zeggen soms ‘sensiebel’, gevoelig, heldergevoelig of zo). Dit mediaal-sensiebele type komt bij Verweyen ook ten sprake (o.c., S. 63) als hij over de siderische pendel spreekt: het hangt van de ‘sensitiviteit’ van de pendelaar af, zegt hij, of de pendel waarde heeft of niet. Op dezelfde plaats heeft hij het over ‘die mediale Sensitiviteit’.

(3) *R. Textor, Conclusions, Problems, and Prospects* (nl. over het Vredeskorp door de USA in alle werelddelen uitgezonden), in *Cultural Frontiers of the Peace Corps*, Cambridge (Mass.) / London, The M.I.T. Press, 1966, pp. 299/344, heeft het (o.c., pp: 302ss) over ‘cultural sensitivity’, culturele sensitiviteit of fijngevoeligheid. Nederigheid (als de kunst om de zelfzuchtige tendensen te beheersen) is de voorwaarde tot ‘sensitivity’, die het vermogen omvat de ethocentrische tendens te beheersen (negatief) om een levendig bewustzijn te ontwikkelen van de gastcultuur als grondig anders en dit in een geest van aanvaarding.

Textor wijst erop dat “diep onderduiken in één of andere vreemde cultuur tuur een gelegenheid biedt tot het zien van contrast tot de eigen cultuur en tot onthechting en perspectief” (o.c., 303). Hij verwijst, voor het aanvaardingsmoment, naar *D. Szanton, Cultural Confrontation in the Philipines*, *ibid.*, pp. 35/61: tussen degenen onder de vredeskorp-vrijwilligers die gewoon weigeren en degenen die op oorlogsvoet leven met de gastcultuur, bevinden zich diegenen die zich afzijdig houden en degenen die ‘aanvaarden’ (open staan voor de gastcultuur). Deze laatsten werken zich in de gastcultuur in, komen tot ‘a real rapport’ (o.c., p. 55), tot een ware verhouding, zonder zich te verliezen in die gastcultuur;- integendeel, terwijl zij de andere zijn eigen termen verstaat, vinden zij zichzelf ten volle als enkeling met eisen cultuurachtergrond. Van ‘activisme’ (op de gastcultuur inwerken) komen zij tot ‘communicatie’ (met de gastcultuur meewerken).

Wij vatten deze korte maar noodzakelijke taalanalyse samen: ‘sensitief’ bevat steeds een waarnemings- (zintuiglijk) aspect; maar het is toch meer: de waarneming slaat vooral op wat van buiten (van anderen bij voorkeur) komt en zij is vatbaar voor lichte wijzigingen (voor de imponderabilia) in wat van buiten komt. ‘Fijngevoelig(heid)’ lijkt de beste vertaling (fijnbesnaardheid’ eveneens). - Er is in onze volkstaal een weersave, nl. gewarig(heid): waar(heid), waar(neming), (be)waar(heiden), enz. wijzen op waarnemend bewustzijn. Iemand die bewusteloos is, heeft geen gewarigheid meer, - aldus de volksmens. Zodat in die volkstalige versie sensitivity training ‘gewartigheidsvorming’ zou heten.

(4) Behalve mediale en culturele fijngevoeligheid is er de fijngevoeligheid der primaire groepen, het eigenlijke onderwerp van dit artikel. Volgens *Schloss, Siroka, Recente ontstaansgeschiedenis der ontplooiingsgroepen*, (Siroka, Recent origins of deployment groups), in *Sensitivitytraining (groepstechnieken)*, Rotterdam, 1972 blz.11, gaat het over twee dingen:

1/ een ogenblik pogen de wereld door elkaar' s ogen te zien en

2/ een zeer diepgaande verhouding beleven op basis van wederzijds begrip; dit binnen het kader van een ontmoeting, d.i. een samenzijn van twee of meer enkelingen. Het Psychodrama van J. Moreno (1914) is de oudste soort sensitiviteitsvorming.

Medemenselijkheid maar dan op het peil van een 'diepe' verhouding is de kern.

De hele vraag is nu: Wat is 'diep' inzake menselijke betrekkingen? 'Human relations', menselijke betrekkingen, was, voor de opkomst van de ontplooiingsgroepen, toonaangevend. Vgl. *Research into Factors Influencing Human Relations* (Nijmegen 3/15 Sept. 1975), Hilversum, 1956.

Zie ook *Human Relations (Law enforcement in a Changing Community)*, (Menselijke relaties (Rechtshandhaving in een veranderende gemeenschap)) Englewood Cliffs (New Jersey), Prentice-Hall; daarin beschrijft men de inspanningen van de politie om te werken met begrip en goedkeuring vanwege de bevolking. Daar steekt sensitiviteit in, maar hier gaat het over meer dan menselijke verhoudingen.

Hoe de menselijke verhoudingen 'verdiept' worden, blijkt uit *C. Rogers, Hoe functioneert de basis-confrontatiegroep?* in *Sensitivitytraining*, blz. 21/52, blz. 31/52.

"Ik denk hierbij (...) aan een man die behoorde tot het onderhoudspersoneel van een grote fabriek en in de trainingsgroep, die verder voornamelijk uit leidinggevend personeel bestond, de laagste sociale status had. Hij vertelde ons dat hij niet 'door opvoeding was bedorven'.

Aanvankelijk neigde de groep ertoe op hem neer te zien. Toen de deelnemers tijdens het zelfonderzoek echter tot diepere lagen van hun persoonlijkheid waren doorgedrongen en hun werkelijke zelf zich in het gedrag manifesteerde, kwam deze man zonder enige twijfel als de meest sensitieve figuur naar voren". Tot daar de situatiebeschrijving.

Nu typeert Rogers de sensitiviteit. "Hij voelde intuïtief aan hoe hij het optreden van de anderen moest beoordelen en hun het gevoel moest geven dat hij hen als mens aanvaardde. Hij merkte dingen op die nog niet aan de oppervlakte waren gekomen of in de groep ter sprake waren gebracht.

Vaak gebeurde het dat hij de aandacht van de deelnemers, die luisterden naar iemand die aan woord was, plotseling richtte op een andere deelnemer die zweeg maar in stilte leed en hulp nodig had. Zijn houding verried groot inzicht en er ging iets opbeurends van hem uit”.

Intuïtief aanvoelen, aanvaarding (als mens), groot inzicht, bemoediging Medemenselijkheid in één woord. Dit voorbeeld, samen met andere, doet Rogers veralgemenen: “Dergelijke eigenschappen blijken in deze groepen zo algemeen voor te komen dat bij mij het vermoeden is gerezen dat de mens van nature wel eens meer genezende en therapeutische vermogens zou kunnen bezitten dan men gewoon is te veronderstellen. Dikwijls is er alleen een ongedwongen sfeer en een vrij ontplooiend groepsproces nodig om ze aan de dag te doen treden”.

-- Op blz. 37 komen uitdrukkingen voor als: “een vriendelijke en sensitieve zijde”, “haar geweldig fijnbesnaarde en sensitieve karakter”, “die fijnbesnaarde sensitiviteit”. Deze wijzen erop dat de taalanalyse van niet-groepale sensitiviteit dezelfde grondbetekenis blootlegt als de groepale.

Toch lijkt mij Moreno, *Gruppenpsychotherapie und Psychodrama ((Einleitung in die Theorie and Praxis)*, Stuttgart, 1973- 2, (1959-1), S3 (*Einleitung*) pas de ware afmeting van de sensitiviteit uit te drukken: “Marx zag de toestand van de mens zuiver als lid van de maatschappij; hij zag het gevecht binnen de maatschappij als zijn laatste lot. Freud zag de plaats van de mens als die van een zwerver tussen geboorte en dood. De verder reikende kosmos werd niet in aanmerking genomen. Het is de taak van onze eeuw geworden de mens opnieuw in het heelal te situeren. De mens is een kosmisch wezen; hij is meer dan een psychologisch, biologisch, sociaal of cultureel wezen (...). De therapeutische groep is dan ook niet slechts een tak van de geneeskunde en een maatschappijvorm, maar de eerste stap in de kosmos. De vraag is dan: bestaat er een kosmische soort verstaanbaarmaking?”.

Moreno zet de lijn van Schopenhauer voort met zijn “Wille zum Leben”, (levenswil, maar dan als drijfveer, niet als beweegreden), van Nietzsche met zijn “Wille zur Macht” (de machtswil als chaotische vermenigvuldiging van ‘leven’), van Weininger met zijn ‘Wille zum Wert’ (waardewil):

Moreno stelt een “Wille zum höchsten Wert’ (een tendens tot beaming van de hoogste waarde) voorop, die alle wezens vermoeden, zegt hij, en die alle wezens verenigt. “Ik stel dan ook de hypothese voorop dat de wordende kosmos het eerste en laatste bestaan(de) is en de hoogste waarde. Slechts hij kan het leven van een of ander deeltje in het universum - het weze de mens of een protozoön - zin en betekenis verlenen. Wetenschap en proefondervindelijke methoden, indien zij aanspraak op waarachtigheid maken, moeten toepasselijk zijn op de theorie van de kosmos.” (o.c., S.3).

Praktisch komt dit Duits irrationalisme (zie daarvoor H.Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, pp. 17/67, van Schelling (1775/1854) tot Herbert Marcuse (1898/ 1979)), bij Moreno, erop neer de zgn. woordelijke ('verbale') methoden der dialogische groepen te verbreden en te verdiepen tot buitenwoordelijke ('extra-verbale') methoden: zij brengen 'das Magma, das Totale' waarin het kind, voordat het spreekt, nog helemaal baadt, aan het licht.


Dit doet denken aan *John Cowper Powys, Apologie des sens*, Paris, 1976; *In Defence of Sensuality*, verscheen het eerst in 1930 (1974-2). *Jean Wahl, Un défenseur de la vie sensuelle*, J.C. Powys, in *Revue de Métaphysique et de Morale*, 1939: avril, heeft de oorspronkelijkheid van Powys opgemerkt: 'la nostalgie de l' état de méduse' (het heimwee naar de zeekwaltoestand), waaruit zijn 'infantilisme' (de wil om weerom kind te zijn dat onbewust vervloeit met het heelal dat geborgenheid schenkt als 'n moederschoot), alsook de wil om het oeroude opnieuw te beleven en het onbewuste, terwijl hij toch scherp zichzelf bewust blijft, voortkomen. Dat is natuurlijk de tegenvoeter van het puritanisme. Welnu, die powysiaanse filosofie - zonder de naam - is regelmatig aanwezig in de 'groepen'. Zulks lijdt geen twijfel. Moreno's voorliefde voor boven- taalkundige en voorttaalkundige methoden geeft daar aanleiding toe. De erfenis van Wilhelm Reich, overigens, nog meer.

Met behulp van technieken waardoor de deelnemer 'sensitiever' op zichzelf en de omgeving gaat reageren, bereikt hij een toestand van psychische verruiming, die te vergelijken is met het 'turned on' - gevoel van de druggebruiker. Daardoor is het mogelijk een echte sfeer van vertrouwelijkheid, een gemeenschapsgevoel op te roepen tussen de deelnemers." Aldus Schloss e.a.. Recente geschiedenis der ontplooiingsgroepen, in *Sensitivity Training*, blz.19. De psychedelieker baadt als een zeekwal in de kosmos, zijn bewustzijn verruimt. Sensitiviteit is dan ook steeds bewustzijnsverruiming. Dat aspect heet men wel 'het religieuze' van de groepen.

b. Wetenschappelijk

b.1. Algemeen.

'Sensitivitytraining' of sensitiviteitsvorming d.m.v. oefeningen (*J. Howard, Touchez-moi*, Paris, 1973, p. 56, voetnota) kan men in dagdagelijks verband of ook wetenschappelijk behandelen. In dit laatste geval is het geestes- of menswetenschappelijk te bezien. = Inzonderheid de sociale psychologie (1399: Ross (Stanford) en Ellwood, in de USA; 1899: aanvang van belangstelling in Europa; 1903: Holzapfel (Bern)): zij is de studie van het gedrag en zieleven van het individu als lid van 'n gemeenschap. Verder de sociometrie (Steinmetz, 1913), die, volgens Moreno, de eigenlijke stichter ervan, de structuur of configuratie van de keuzeverbanden tussen enkelingen binnen een (uiteraard kleine) groep meetbaar maakt (vgl. *G. Brüggem, Möglichkeiten und Grenzen der Soziometrie (Ein Beitrag zur Gruppendynamik der Schulklasse*, Luchterhand, Neuwied und Berlin, 1974, S.7;



ook nog: 'sociologie der mikrodynamische Drocessen', aldus Moreno zelf).

De methoden zijn m.i. veelvuldig: *L. Rademaker/ H.Bergman, Sociologische stromingen*, 1977, bespreekt achtereenvolgens positivisme, functionele analyse, conflictologie, fenomenologie, symbolisch interactionisme, ethnomethodologie, systeembenadering, ruiltheorie, marxistische dialectiek, kritische theorie (Frankfurter Schule), kritisch rationalisme (Popper).

Men kan ze desnoods combineren. Zo doet *K.-O.Apel, Szientistik, Hermeneutik, Ideologiekritik, in Theorie-Diskussion: Hermeneutik und Ideologiekritik*, Frankfurt, 1971, S. 7/44, waar existentiële hermeneutica (bestaansanalyse) en marxistische kritiek der ideologieën (d.i. der onbewuste ideeënstelsels), als afwerking van de positieve methode (sciëntistiek), a.h.w. harmonisch ineenvloeien. Psychologische gezien zijn evenveel methoden aanwezig, die neven elkander functioneren.

Doch ook hier kan men synthetiseren: de gedragspsychologie (behaviorisme), de psychoanalyse (algemener: dieptepsychologie), de zgn. humanistische psychologie (A.Maslow) kunnen zowat als de drie grote methoden beschouwd worden in de benadering van het menselijke zieleleven en gedrag, die elkander bestrijden of die kunnen gecombineerd worden (vgl. *C. Bühler/ M.Allen, Inleiding tot de humanistische psychologie*; Bilthoven; 1972; vooral *J.Bugental; Challenges of Humanistic Psychology*, New York, 1967, dat in 34 hoofdstukjes het van de grond komen van de existentiële psychologie in haar Amerikaanse versie beschrijft).

Dit om van meet of aan een brede kijk op het verschijnsel ‘sensitiviteitsvorming’ aan te bevelen, Zich gecentreerd laten omsluiten door slechts één kijk (methode) op de zaken behoort vermeden. te worden door coördinerend ‘n veelheid van perspectieven te huldigen. Alle fenomenen zijn immers multi-interpretabele (veeluldig).

b.2. Systeemtheorie: feedback inzake menselijke betrekkingen.

Tot het begrippenarsenaal der sensitiviteitsvorming behoren ook termen uit de systematologie (ook: systemologie of systemen- of stelselleer). Daarom een woord daarover.

In 1954 stichten *Ludwig von Bertalanffy* (°1901), *Boulding*, *Gerard en Rapoport de Society for General Systems Research* (de maatschappij voor algemeen systeemspuurwerk). *P. Delattre, Système, structure, fonction, évolution*, Paris, 1971 p. 47, zegt: “Un ensemble d’ elements qui interagissent entre eux” (een stelsel of systeem is een stel elementen die in onderlinge wisselwerking zijn). Men ziet onmiddellijk dat het begrip ‘interactie’ centraal is, net zoals in de groepsdynamica, met dat verschil dat, in de stelselleer, alle interactie als zodanig ter sprake komt, terwijl de groepsdynamica slechts één type interactie bestudeert, nl. die binnen de primaire groep van mensen.

Meteen is het begrip 'structuur' nodig: "De structuur van een systeem is het totaal - het hele netwerk - der relaties tussen de elementen van dat systeem" (aldus *D.Nauta, Logica en model*, Bussum, 1970, blz. 175). Vooral is 'structuur' het hele netwerk der verhoudingen, d.i. der vaste betrekkingen tussen de elementen (invariantie) te midden van de omvormingen of transformaties ervan. Die omvormingen (het metamorf aspect) vormen samen de ontwikkeling of evolutie van het systeem in het kader van de tijd (diachronie). In de transformaties en evolutie is een doelgerichtheid aan het werk: bewust of onbewust 'weet' het systeem 'waarheen het wilt. Waarom? Het is geïnformeerd of drager van informatie, d.i. tekens die aan het werk zijn. Deze tekens legt men vast in een model, dat de afbeelding is van de structuur en haar omvormingen: Structuur, ontwikkeling, doelgerichtheid, informatie, model,- al deze termen behoren tot de systeemleer. Zij werden ondertussen een veralgemeend gebruik.

Cl. Bernard (1813/1872), de fysioloog en wetenschapskundige sprak van 'fixité du milieu interieur' (onveranderlijkheid van het inwendige milieu) in b.v. 'n organisme. Daarmee liep hij op de doelgerichtheid van een open stelsel vooruit: op iedere afwijking; (Aristoteles sprak van parekbasis) volgt een herstel, terugkoppeling, (in Aristoteles' taal epanorthosis, rhythmosis). Dit aloude (de Voorsocratiekers reeds goed bekende) schema beheerst de stuurkunde of cybernetica. Zelfregelende systemen hebben een invloed op de buitenwereld (output, afgifte) die terugwerkt op het systeem als inbreng(input): het gevolg werkt op zijn oorzaak terug. In het Engels: er is 'feedback'.

Het woord 'feedback', (herstel, terugkoppeling) inzake menselijke verhoudingen betekent informatie over het eigen gedrag, komend van de medemens die bij dat gedrag betrokken is. Het is hetzelfde als 'kritiek' maar dan kritiek die, meer dan louter intellectueel en niet-actief, erop gericht is menselijke betrekkingen te verbeteren. Positieve feedback werkt bewarend, negatieve feedback werkt (als kritiek) veranderend (toont wat anders behoort te zijn).

b.3. Groepsdynamisch

J. Remmerswaal, Inleiding tot de groepsdynamica, Bloemendaal, 1976-2, zegt dat men groepsdynamica kan bepalen in termen van perceptie (bewustzijn), motivatie (behoeftebevrediging), doelstellingen (gemeenschappelijk doel), organisatie (samenhang van analyse-eenheden), interdependentie (wederzijdse betrokkenheid) en interactie ('n vorm van wederzijdse betrokkenheid, nl. communicatie of wederzijdse inwerking, beïnvloeding). Steller kiest voor deze laatste: een groep is een samenhang (eenheid) van minstens twee, maar meestal meer personen die zo met mekaar omgaan dat, elke persoon van invloed is op elke andere persoon (= interactie).

Hierbij gaat het om zgn. groepen (vaag wiskundig omschreven als minder dan twintig leden tellend). Dit leidt tot het begrip 'primaire' groep: de groep is klein genoeg om elke enkeling ervan rechtstreeks contact (interactief contact), zonder tussenkomst van derden, mogelijk te maken met elk lid van de groep.

Vormen van interactie zijn b.v. verbale of woordelijke communicatie (dialogische wisselwerking); doch ook - en in sensitiviteitsvorming is dit primordiaal - lichamelijke interactie (men raakt elkaar aan in alle vormen), emotionele interactie (men heeft voorkeur of afkeer de ene t.o.v. de andere). Zo zijn er, in een groep, b.v. randfiguren (marginalen), zondebokken, vriendenparen, kliekjes,- op waarderings- of emotionele basis.

Er zijn groepsnamen die zwaar doorwegen. Zo commune. Verwezen zij naar *J. van Ussel, inl., Het commune-boek*, Utrecht/ Antwerpen, Bruna, 1970. Communes ontstonden vooral in de zestigerjaren (studentenrevolte) Wat in 'n woord kan steken, toont *W. Schumacher, Zur Substitution 'Gruppe- Bande' in der Umgebungs Baader-Meinhof durch einen Teil der Medien in der BRD*, in *Philosophica Gandensis*, New Series 10 (1972), S. 78/79. Een 'groep' wordt bepaald als 'n organisme wiens gedrag aan 'n wederzijdse beïnvloeding (eigenlijk : sturing) onderworpen is, maar 'bende' is die groep van wie het gedrag door de maatschappij als misdadig beschouwd wordt. Een waardeoordeel ligt aan het woord ten grondslag.

Het woorddeel 'dynamica' slaat op hetzij complexe hetzij ingewikkelde (gecompliceerde) en wisselwerkende krachten die ergens in een midden of een groep aan het werk zijn. Het haantje vooruit in een klas b.v. betekent 'n kracht: als hij meewil met de leerkracht, dan is er iets bereikbaar, nl. de leerprestatie die het doel van het klassysteem uitmaakt. Zo verstaan wij de term 'microdynamiek' (Soziologie mikrodynamischer Vorgänge' zegt Moreno, als hij over sociometrie spreekt) zij let op de krachten die aan het werk zijn in primaire groepen of kleinschalige interactieverbanden.

Vgl.- verder: *G. Amado/ A. Guittet, La. dynamique des communications dans les groupes*, Paris, 197:5; *L'appareil psychique groupal (Constructions du groupe)*; Paris, 1976; *Nano McCaughan, Group Work*, London, 1978.

Groepsdynamische varianten.

Men spreekt van een eerste type, 'menselijke betrekkingen' waarin laboratoriumvorming het groepsfenomeen als dusdanig staat centraal: het is werkdadige groepsdynamica) en organisatorische ontwikkeling (de menselijke betrekkingen, maar dan praktisch-technisch, voor mensen die reeds in 'n organisatie staan, b.v. personeel van een onderneming zoals 'n fabriek of school);

Verder spreekt en van een tweede type, de ontplooiingsgroep of groeigroep (intiem-lichamelijke en emotionele ervaringen in dienst van groei, persoonlijkheidswording); verder van groepspsychotherapie (de groei, die sterk afwijkend is, wordt hier verbeterd, niet enkel individueel maar in groepsverband; b.v. bij alcoholiekers, drugsgebruikers, enz.); uiteindelijk, van de therapeutische gemeenschap (een versterking van het voorgaande type met inwoning e.d..). Ziedaar de drie grote varianten.

Dit is historisch gegroeid. -- De wortel is vorming inzake menselijke behoeften;- iets dat nog zeer academisch geschiedde zonder intersubjectieve betrekkingen onderling in te oefenen: --.

(1) de eerste T-groep (trainingsgroep)

Deze ontstaat in 1946 te New Britain (Connecticut), in het kader van een zomerproject over menselijke betrekkingen. Hij was bedoeld als 'n nabespreking voor de leiders en sommige leden. Zie: daar ontstaat meningsverschil, waarin de deelnemers zich aan elkaar meten, in een 'confrontatie' (wat niet steeds agressieve confrontatie betekent) Zonder het te weten ontstond een netwerk van nieuwe verhoudingen, tussen de deelnemers, a.h.w. heuristisch (al vindend wat nog niet vooraf bestond).

De organisator van de T-groep was Kurt Lewin (1890/1947). De Gestaltpsycholoog van Köhler, Koffka, Wertheimer, met haar nadruk op de gedaante of configuratie in de waarneming (globaal karakter), werd door Lewin toegepast op de persoonlijkheid en de menselijke verhoudingen. Hij sprak van "dynamisch veld" (vgl. de Husserl der laatste levensjaren), d.i. de verzameling van alle interacties tussen de enkelingen het fysicaal-sociaal leefmidden als overheersende gedragsfactor. Dit in een meer democratische dan autoritaire geest.

Het nationaal trainingslaboratorium te Bethel (Maine) werkt volgens die Lewiniaanse formule: het vormt leiders bekwaam inzake menselijke behoeften in de moderne technocratie. Daar ontstaat de naam 'sensitivity training'. Ook daar is de samenkomst groepsdynamisch maar heuristisch: er is geen vooraf gegeven structuur tussen de deelnemers (behalve 'n zo discreet mogelijk optredende leider); zij behoren de structuur zelf te vinden door de interacties op te bouwen al zoekend. Dit in 1947. De sociologie van groep staat duidelijk centraal. Volgens W. Glueck kan men vier wordingfasen onderscheiden:

- 1/ de individuele (onsamenhangende),
- 2/ de conflictuele (teleurstelling),
- 3/ de constitutieve (de zoekende groep krijgt vastere rollen en waarderingen
- 4/ de individueel-kritische (verdiepingswerk).

(2). Human Potential Movement. .

(2)a. Halverwege de jaren 1930 geschiedt in de Nationale Trainingslaboratoria, een verschuiving. Stonden organisatie, structuur ervan, organisatorische vaardigheid(svorming), vooral voor leiders in bedrijven (met prestige-, status- en gezelschapsbedoelingen erbij) tot dan toe centraal, de ontplooiën van de menselijke persoonlijkheid, ontwikkeling van zelfbewustzijn, zinnelijke en emotionele ervaringen, zelfonderzoek kwamen geleidelijk op de voorgrond. Te Esalen (+/- 1960), met Murphy en Price, zocht men naar de beweegredenen en drijfveren aan de basis van menselijke gedrag, - eerst nogal theoretisch (Alan Watts, Ab. Maslow), later met Perls (1895/1970) proefondervindelijk.

In 1964 werkt Perls daar z' n Gestalttherapie uit, met de nadruk op één persoon tegelijk, nevens hem, tegenover de groep. Psychoanalyse (Freud, Karen Horney), maar verbeterd door de Gestalttheorie en de existentiële fenomenologie (met de nadruk op het hier en nu, i.p.v. op het verleden en de kinderjaren bij Freud), door de bio-energetica van Reich, vormen de achtergrond. Voor Perls is de mens een enkeling, 'n levend zelf zichzelf regelend organisme in een fysicaal-sociaal leefmidden, gericht op behoeftebevrediging. Dit organisme heeft besef en van z'n behoeften én van de situatie waarin het zich bevindt, én van de betrekking tussen beide aspecten. Dat is Gestalt volgens Perls.

Dit bewustzijn echter (d.i. die Gestalt) is meestal onvolledig omwille van inwendige conflicten en verdedigingmechanismen om die conflicten te verdoezelen. De Gestalttherapie is daarop een correctivum. B. Gunther, met zijn zintuiglijke bewustwording,- W. Schutz, met z'n groepsontmoetingen, e.a. vullen het Esalenrepertorium aan.

(2)b. Te synanon ontstaat zelfs een type dat 'confrontatief' is: dit is de provocatieve maar niet steeds agressieve methode, waarin onmiddellijke interactie tussen de deelnemers de voorrang heeft op de groepsstructuur. Synanon is het Prototype van therapeutische gemeenschap, gesticht in 1958, door een gewezen toxikomaan, Charles Dederich. Het centrum werd antimedisch opgevat: de leden behoren elkander te helpen ('self-help') doorheen de groepswerkdadigheden en dit in afzondering van de zgn. 'normale' maatschappij. De gemeenschap is een grote familie die economisch autarkisch (zelfgenoegzaam) is.

In 1971 schatte men het aantal verslaafden dat door Synanon heen gegaan was, op ongeveer elfduizend. Typisch voor Synanon is het zgn. Synanon game (Synanonspel); de druggebruiker wordt, onder de druk van de groep, ertoe gebracht, zijn leven te veranderen en zijn 'street image' (straatbeeld) los te laten. Dit doorheen heftige 'confrontaties'. Hij groeit zodoende uit tot een normale en tuchtvolle persoonlijkheid, net een kind dat affectief gestoord is en dat, door gedoseerde zorg en krachtdadigheid, leert gehoorzamen, terwijl hij dit anderen ook bijbrengt.

Dit geschiedt progressief, door te beginnen met de onderste werkjes, om zich op te werken in de rangorde van de gemeenschap.

b.4. Psychologisch

Creativiteit en sensitiviteitsvorming

Dr. J. Van den Berg, Metabletica of de leer der veranderingen, Mijkerk, 1957, biedt ons de beginselen van een historische psychologie. Het belicht o.m. het feit dat psychologische eigenaardigheden (b.v. neuroseleer en psychotherapie, die, als wetenschappen, geboren werden in de zomer van 1882; vgl. o.c., blz. 125) in een bepaalde tijd aan de dag treden, vanuit het beginsel der veranderlijkheid.

De groei-, ontwikkelings- of creativiteitsleer inzake innerlijk leven en gedrag al of niet in groepsverband preciseert die veranderlijkheid nader.

Kirts/ U. Diekmeyer, Creativiteitstraining (De techniek van een creatief gedrag er een productieve denkstrategie), Laren, Dt.: creativiteitstraining, 1971) schrijft: "Iedereen is creatief. Maak vaak is er moed nodig of oog voor de aanwezige mogelijkheden, om creativiteit te kunnen ontplooien. Dat kunt u leren. Talloze gewoontes, de sleur van alle dag en duizend vooroordelen zijn ervoor verantwoordelijk dat uw creativiteit geen kans krijgt. Creativiteit is vooruitzien. Creatief zijn betekent: vertrouwd zijn met de toekomst van het heden. Dat vereist de bereidwilligheid het nieuwe te aanvaarden in plaats van het bekende, het gewone en het eeuwige 'gisteren' "(o.c., blz. 5).- Vindingrijkheid - m.i. een goede vertaling voor het creativiteit (scheppingsvermogen) - betekent vermogen tot ontwerpen.

R. Foqué, Ontwerpsystemen (Een inleiding tot de ontwerptheorie), Utrecht/ Antwerpen, 1975, vooral blz. 30/33, legt de band tussen vindingrijkheid en ontwerp(en), in het kader van de drie hoofdmomenten van de ontwerp-werkdadigheid, nl. structuur(en) structuren, creativiteit en communicatie. Het zijn niet enkel ingenieurs, bouwkundigen, stedenbouwkundigen en industriële vormgevers ('design') die ontwerpen: alle vindingrijke mensen ontwerpen.

Vgl. ook het kapittel 'modelbouwen' in *J. Berglund/ L. Halldén, Operationele analyse*, Amsterdam/ Brussel 1968 blz.15/25. Operationele analyse is de wetenschappelijke methode, wiskundige basis inbegrepen, om aan uitvoerende instanties hulp te verschaffen met het oog op het nemen van beslissingen omtrent werkdadigheden ('operations') onder bun beleid.

J. Meerloo, Creativity and Eternization (essays on the Creative Instinct), Assen, 1967, legt de nadruk op een dier en mens eigen scheppingsdrang die zich situeert buiten en boven de woordelijke sfeer en die onsterfelijkheid wil.

Cl. Naranjo, les chemins de la créativité, Paris, 1972, ziet de huidige scheppingsdrang aan het werk in de psychotherapie, het mysticisme en de experimentele opvoeding.

Sh. Ostrander/L. Schroeder, Executieve ESP, 1975, benadrukt dat voorgevoelens en ingevingen, uit het onbewuste opduikend) als vrije associaties) tot zeer resultaatrijke ondernemingen, sensationele uitvindingen en keerpunten in het leven leiden. Dit betekent creativiteit vanuit het paranormale.

b.4. Creativiteit en sensitiviteitstraining zijn niet te scheiden.

C. Rogers, *Hoe functioneert de basis-confrontatiegroep?*, in Siroka, Schloss, *Sensitivity Training*, blz. 32, noteert betreffende 'n bijzonder sensitief man dat hij vaak, de aandacht van de deelnemers die naar iemand aan het woord aan het luisteren waren. Plotseling richtte op 'n andere deelnemer die zweeg maar in stilte leed en hulp nodig had; dat hij dingen opmerkte die nog niet aan de oppervlakte gekomen waren of ter sprake gebracht in groepsverband. De man reageert nieuw op oude situaties of reageert aangepast op nieuwe: hij is spontaan, creatief. Dit brengt ons tot de vrije inval, desnoods vrije associatie of verblinding. De klassieke associationisten verstonden daar onder iedere verbinding tussen minstens twee psychische gegevens (desnoods leidend tot 'n associatieve ketting). - De inval legt de nadruk op het ongewilde, het uit het on- of onderbewuste opduikende 'plotse' karakter van een element van zo' n verbinding of associatie.

De associatie zelf is een vorm van 'prikkel-antwoord' - gebeuren: de situatie werkt als 'n prikkel waarop de mens in kwestie reageert met 'n inval. Er bestaat dan ook een verband tussen de prikkel en het antwoord. Dit op zijn beurt behoort tot een stelsel of systeem van andere gegevens, al of niet structureel aaneen geweven.

Bij Freud, in 1892, brak deze vrije-invalsmethode door n.a.v. Elisabeth von R., jonge vrouw van vierentwintig, die aan hevige pijnen in de benen (vooral de rechterbil) leed en aan moeilijkheden met het gaan en rechtstaan. Deze symptomen, aldus Freud, verwezen naar hun oorzaken, die ergens in het geheugen opgeborgen lagen, maar moeilijk of zelfs niet in het bewustzijn kwamen. I.p.v. de een of andere vorm van hypnose - Elisabeth weigerde o.m. zich te laten hypnotiseren - paste Freud de vrije invalsmethode toe : Elisabeth hoefde maar zich te trachten te herinneren. Oprechtheid (bewust) samen met echtheid (onbewust, voor zoveel mogelijk, natuurlijk) zijn hier de regel: alle bezwaren, van theoretische (dogmata, gevestigde meningen), praktische (moreel-ethische verboden, idealen) en technische (vlotheid of niet van zich aan die invallen overleveren, van zich 'laten gaan') aard, behoren overwonnen te worden, want dan is die inval werkelijk 'vrij', d.i. niet rekening houdend met wat als 'gek' ('Wat 'n gekke idee van mij!'), onjuist ('het ziet er mij onjuist uit!'), onaangenaam ('Ik spreek het ongraag uit'), aanstotelijk ('Welke lage trek in mij!') voorkomt. M.a.w. alle zgn. 'weerstand.' dienen overwonnen te worden.

Het viel Elisabeth in dat zij, op zekere dag, haar zieke vader alleen had gelaten voor uren, voor een afspraak met haar verloofde (schuldgevoel!); dat de pijnen rond die tijd opgetreden waren; - dat haar pijnwekkende bil juist die was waar haar vader, iedere morgen, zijn gezwollen been legde, e.d.m.. Bij Freud overheerst de band tussen symptoom en oorzaak van het symptoom, als 't over vrije inval gaat.

Cl. Allais, *Les nouvelles thérapies de groupe*, in Mousseau/ Moreaul *L' inconscient*, Paris, 1975, pp.244ss. wijst op de verbreding die Freud's vrije invalsmethode heeft ondergaan in de 'groepen'. Hier gaat het niet om de band 'symptoom oorzaak', maar, behalve dat, over het groepsverband groep-individu). De leider geeft opdracht aan deelnemers sprakeloos rond te dwalen in de zaal, enkel geleid door de vrije inval. Als 'n projectieltjes zal de inval werken: de ener vormen onmiddellijk een subgroepje ('klikje'), de anderen vermijden contact (lopen langs de muren, b.v.).

Tweede fase : de leider zegt: "laat uw lichaam u leiden, zonder vooropgezette idee; wil uw lichaam stilstaan, blijf staan; wil het voortgaan, ga voort; volg de spontane opwellingen in" Of: "Sluit de ogen, en kijk welke beelden voor uw fantasie komen." M.a.w. twee 'drijvende' krachten worden ingevolg: het lichamelijke en de fantasmatische. Hier is de associatie duidelijk niet woordelijk, maar lichamenlijk verbeeldingrijk. Geen denkinhouden maar niet-verbale gedragingen worden geassocieerd. Een opmerking: dit is een verkeerde wijze van spreken. - Wanneer iemand 'instinctmatig' de muureenzaamheid zoekt i.p.v. het klikje, is zulks steeds begeleid door een denkinhoud erbij horend; wanneer iemand zich laat drijven op z'n spontane verbeelding, dan zijn de beelden steeds tegelijk denkinhouden. Maar het zijn sterk lichamenlijk gebonden of fantasie-gebonden denkinhouden. In de 'groepen' heerst nog te veel de naïeve opvatting van idee, logica, intellectualiteit, nl. men denkt dat alleen de gevestigde denkinhouden denkinhouden zijn. De vrije inval is ook denkinhoud maar hij komt anders door, breekt anders tot het bewustzijn door dan de dagdagelijkse bewuste en culturele.

De sequentie (opvolging) van gedragingen die de norm van de invallen volgen is op het eerste gezicht onlogisch; in feite steekt er wel een logica in maar een ongewone. Te recht zegt Moreau, in *L' inconscient*, p. 99: "Men behoort er rekening mee te houden dat de vrije associatie in feite niet vrij is." (Freud's eisen woorden). Waarom? De logische verbanden zijn er wel, maar van andere aard dan de verbanden die wij gewoonlijk aanleren. Zij lijken mij meer dan Freudiaans (band 'oorzaak-symptoom'), ook weer dan 'kosmisch' in Moreniaanse zin (reacties van een preverbaal stadium) alleen. Daardoor komt b.v. het dat Lietaert Peerbolte, *De verschijning mens*, A'm, 1971, blz. 110, 114, spreken kan over een Westerse vorm van mediteren, gericht op het kosmische bewustzijn in zijn oceanische variante (volgens Freud, nevens eros en thanatos, herinneringen bevattend aan het foetale zweven van de ongeborene in het vruchtwater (o.c., 13), maar verrijkt met allerlei gedachten en beelden als vrije invallen (o.c., 119) in verband met zo' n 'kosmische'

bewustzijnsvorm.

Besluit: creativiteit (spontaneïteit) in de mens heeft vele afmetingen, o.m. en vooral de vrij associatieve, en deze in meer dan één vorm. Hand in hand ermee gaat de vlottende aandacht. Vgl. *W. Bion, Attention and Interpretation*, London, Tavistock, 1970.

Moreno, Gruppenpsychotherapie and Psychodrama, Stuttgart, 1973, S. 34/35, heeft het over 'spontaneïteit en creativiteit'. De keuze (nl. de waarde-oordelende keuze inzake medemensen in micro-groep), de waarneming (perceptie, d.i. het zich inleven in de gevoelens die de medemensen tegenover ons hebben) en de rol (die iemand wenst te spelen, wanneer hij zijn problemen op het toneel wil uitbeelden, samen met de rol die zijn speelpartners, volgens hem, behoren te spelen), deze drie sociometrische gegevens behoren spontaan karakter te vertonen: 'Spontaneïteit (Lt.: sua sponte, uit eigen beweging, van binnen uit) is het aangepaste antwoord op een nieuwe situatie of het nieuwe antwoord op een oude situatie.' (o.c., S.34). Moreno wijst er echter op dat ook pathologische spontaneïteit bestaat: de gestoorde mens reageert ziekelijk op oude of nieuwe situaties.

Nog een opmerking. - *T. Vesseur, Kiezen of delen (Creativiteit in opvoeding en onderwijs)*, Brugge, 1965, heeft het over creativiteit als tegenpool van verstarring, als scheppingskracht en als vrije expressie (zich uitleven geuit in bewuste vormgeving).

De bibliografie vermeldt:

- 1/ creatief spel (toneel, improvisatie, dramatisering),
- 2/ spelthematata (voor uitbeeldingsspelen),
- 3/ beweging (mime, pantomime),
- 4/ religieus spel (kerstspel, Bijbelverhaal gespeeld),
- 5/ taalgebruik in teksten (kindergedichten (met tekeningen); drukpers),
- 6/ muziek,
- 7/ maskerspel (maskers maken, ermee spelen),
- 8/ poppenspel,
- 9/ manuele expressie (met de hand zich uiten).

Deze overbekende themata worden hier even opgesomd met de bedoeling ze in het kader van sensitiviteitsvorming en groepsdynamica te zien en in de klas, zoveel mogelijk en voorzichtig, uit te werken. Men lette op de keuze, de waarneming en de rol, zoals Moreno ze (zie hoger op deze blz.) opvat. Men lette ook op de zuivere vindingrijkheid, afgezien van ieder groepsverband, met ontwerpvermogen en modelbouwvermogen (zie hoger eveneens). Dan pas zal klascreativiteit haar volle sensitieve waarde produceren.

In dit verband zij gewezen op twee werken. - Het eerste, *G. Urban, Kinesis and Stasis (Study in the Attitude of Sefan George and his Circle to the Musical Arts)*, (Kinesis en Stasis (Studie over de houding van Sefan George en zijn kring ten

opzichte van de muzikale kunsten),), 's-Gravenhage, 1962, toont ons de dichter George in zijn jeugdijaren als aanhanger van een wereld-

en levensbeschouwing van verandering en wording, terwijl hij, in later jaren, gesteld werd op duurzaamheid en vorm. Een beweging die romantisch beweeglijk was, kwam ertoe een strenge Gestalt (of structuureenheid met stabiliteit), aan te nemen.

Het tweede, *C. Alexander, Notes on the Synthesis of Form*, (Notities over de synthese van vorm,), Cambridge (Mass.), Harvard Un. Fr., 1964, behandelt het design- of vormgevingsproces (inzake stedenbouw b.v.), d.i. het vinden van dingen die bijdragen tot een nieuwe fysische orde als antwoord op een functie (een rol). Steller let er de nadruk op dat dit alleen lukt wanneer men fragmentair (stuksgewijze) te werk gaat (i.p.v. alles ineens). Dat is de reden waarom de vormen van traditiegebonden onbewust werkende vormgevers zo prachtig lukken. Een les voor ons!

b.5. Agologische of opvoedkundige zijde van groepsdynamisme.

Nemen wij 'n boek als *M. Winn/ M. Porcher, Speelgroep aan huis*, Amsterdam 1968, geschreven om moeders aan te moedigen en te helpen bij het begeleiden van 'n groepje van vier-vijf kleuters nog te jong om naar de kleuterschool te gaan. Er is microdynamisme tussen deze drie en vierjarigen in zo' n groep. De krachten aan het werk kunnen opvoedkundig aangewend worden.

I. Drabick, Interpreting Education (A sociological approach), (Interpretatie van Onderwijs (Een sociologische benadering)), New York, 1971, is een boek over opvoedingssociologie in veertig kapitels van specialisten. *C. Jensen, The Social Structure of the Classroom Group (An Observational Framework)*, (De sociale structuur van de klasgroep (een observationeel kader),), o.c., pp. 178/188, onderscheidt als aspecten: probleemoplossing, gezag en leiderschap, invloed (macht), vriendschap, persoonlijk prestige, geslacht, voorrecht, - alle in dienst van opvoeding.

Maar er is ook nog de psychologische zijde. *P. Hugenholts, De psychagogie of re-educatieve behandelingsmethode*, Iochem, 1946, kan hier inzichtelijk werken. Psychagogiek (Kronfeld), heropvoeding (Janet) wil opvoeden tot zelfopvoeding (o.c., blz. 11). Uitgangspunt is de potentiële zelfbeschikking die in iedere volwassene (en zelfs, binnen grenzen, in het kind) wordt verondersteld. Het vermogen tot beschikken over en hanteren van zichzelf is de grondslag voor iedere communicatie in het gewone dagelijkse leven: ook daar wordt de mens geacht ertoe in staat te zijn zichzelf te zijn, d.i. te kunnen de consequenties uit zijn keuze overzien.

-- In zeer algemene zin is dit reeds waar: een goede raad, een klopje op de schouder, - luisteren binnen het kader van 'n gesprek waarin alles wat op het hart ligt, uitgezegd wordt, dat alles wakkert de medemens aan (zijn psychisch dynamisme wordt geactiveerd). Zelfbewustzijn, inzicht in de werkelijkheid, wil en gemoed,

vooral groei of ontwikkeling op grond van een gegeven mogelijkheid tot ontplooiing die op een bereikbaar ideaal is afgestemd, spelen een beslissende rol in de psychagogie, vooral wanneer zij tot een eigen methode wordt uitgewerkt voor herstel van neurotici of zelfs psychotici. Men ziet dat Hugenholtz op Maslow vooruitloopt:

Motivation and Personality (1954-1, 1976-2, - in het Nederlands: *Motivatie en persoonlijkheid*, Rotterdam, 1976-3), legt de nadruk op

1. holisme, holos, algeheel, - het geheel dat de mens is en waarin de mens zich beweegt, staat centraal).

2. axiologie (axia, aarde; - te midden van een rangorde van behoeften speelt, 'groei', zelfverwerkelijking, ontplooiing) naar welzijn toe de hoofdrol);

3. optimisme (i.p.v. slechte humeur en pessimisme ademt Maslow hoop, gespannen verwachtingen uit). Deze 'humanistische 'psychologie' (beter ware: mensopvatting) kan nu met groepsdynamisme gefusioneerd worden. De 'krachten' van de groep activeren het psychisch dynamisme.

b.6. Het dieptepsychologisch aspect der sensitiviteitsvorming.

(1) Het staat vast: Moreno nam stelling tegen Freud tweeërlei: "In het jaar 1914 was er in Wenen niet één maar waren er twee antithesen der psychoanalyse: niet enkel de opstand der onderdrukte groepen (Moreno bedoelt de groepenpsychotherapie die hij in de plaats van Freuds individuele behandeling stelde) tegen het individu, maar ook de opstand van de onderdrukte mens die handelt, tegen het woord.

In den beginne was de daad." (Gruppenpsychotherapie, S. 14) Met dit laatste bedoelt Moreno het psychodrama, waarin de patiënt handelend optreedt, daar waar Freud door gesprek verlichting bracht.- Dit betekent niet dat Moreno Freud onderschat: "Men kan van drie psychiatrische revoluties spreken. De bevrijding van de geesteszieken van kettingen (Finel) verzinnebeeldt de eerste psychiatrische revolutie.

De ontwikkeling der psychoanalyse (Freud) en het scheppen van de psychotherapie als integrerend deel van de geneeskunde verzinnebeeldt de tweede psychiatrische revolutie.

De ontwikkeling der groepenpsychotherapie, Psychodrama, sociometrie en sociatrie verzinnebeeldt de derde psychiatrische revolutie." (o.c., S. 15/16).

Meer nog: S. 48/49, legt Moreno de nadruk op wat hij heet: het gemeenschappelijke onbewuste en de mediale verstandhouding. Moeders, echtgenoten, familieleden, twee verloofden, vrienden, sinds jaren met mekaar bekende zakenvrienden e.d. m. hebben een gemeenschappelijke vorm van stilzwijgende verstandhouding: 'Het is alsof zij, in de loop der jaren, een lange, fijn

ineen lopende keten van tot op zekere hoogte onbewuste toestanden hebben ontwikkeld.” (S. 48). Bij een echtpaar is het alsof zij één persoon waren en een gemeenschappelijk onbewust leven hadden. (S.49). Juist het niet-individueel maar groepaal behandelen legt dat onbewuste beter bloot dan Freuds divangesprekken.-- Dit alles weegt door in de sensibiliteitsvorming en de groepen van heden.

(2). In dit verband wil ik wijzen op *J. Mousseau/ F.Moreau, L'inconscient (De Freud aux techniques de groupes)*, (Het Onbewuste (Van Freud tot Groepstechnieken)), Paris, 1976. Het onbewuste voor Freud doet mij denken aan *Dr S. Seligman, Die Zauberkracht des Auges und das Berufen (Ein Kapitel aus der Geschichte des Aberglaubens)*, (De magische kracht van het oog en de roep (Een hoofdstuk uit de geschiedenis van het bijgeloof,)), Den Haag, Couvreur (heruitgave van het werk van 1910 en 1921): uit dit oerdegelijke werk blijkt dat alle culturen, van de vroegste af, duidelijk geweten hebben dat iemand - bewust en socio-cultureel - zeer goed kan zijn, terwijl hij - onbewust, in zijn 'hart en nieren' zoals de Bijbel zegt - het 'kwade oog' (d.i. kwaadaardig gezind en kwaad uitwerkend onbewuste) in zich draagt. Freud heeft alleen psychotherapeutisch, in materialistisch-atheïstische geest, dit inzicht volgens de gemoderniseerd verstande mythe van Oidipoes medisch bruikbaar gemaakt.

Dit betekent dat in alle culturen men ook duidelijk het probleem van de echtheid heeft gesteld, lang voor Freud. Hier zij verwezen naar *E. Stoffer, Die Echtheit in anthropologischer und konfliktpsychologischer Sicht*, (Authenticiteit in antropologisch en conflictpsychologisch perspectief), München/ Basel, 1963.

Iemand benadert u lovend doch in zijn lof klinkt zijn afgunst door: zijn lof is onecht, hoe bewust gemeend die lof ook beleefd wordt. Stoffer bespreekt de echtheid in de concrete mens en in de gevoelens, vooral echter in het gesprek (het diagnostische en therapeutische gesprek o.m.) en in de medemenselijke betrekkingen (Ouders/ kind, tussen broers en zusters, tussen de geslachten). 'Echte' (!) sensitiviteitsvorming behelst in ieder geval echtheidsanalyse als aspect, zowel naar het object toe ('Komt de zaak mij wel voor zoals zij is?') als naar het subject toe ('Toon ik mij wel zoals ik ben?').

Moreno (Gruppenpsychotherapie, S. 14) haalt het volgende aan: een Pomo-Indiaan in een dorp aan de Californische westkust, die, zo zag het er uit, op sterven lag, was van het veld het dorp binnengebracht. Onmiddellijk verscheen de tovenaars met zijn helpers en lichtte zich in over wat voorgevallen was. De man, die de zieke gebracht had, zei dat hij in angsttoestanden vervallen was, als hij een kalkoenhaan had ontmoet, die wild was. Hij had nog nooit te voren een wilde kalkoenhaan gezien.

De tovenaars trok zich terug; na een tijdje verscheen hij weer en beeldde, met medewerking van zijn helpers, de situatie die de schok verwekt had, dramatisch uit, waarbij hij er echter op bedacht was ieder element juist weer te geven. De tovenaars speelde, te midden van een groep vrienden en burens, de rol van de wilde kalkoen,

liep rond de zieke als een wild met de vleugels slaande vogel, doch zo dat de zieke geleidelijk kon inzien dat de kalkoen gevaarloos was en dat dus zijn angst zonder reden was. De toestand van de man verbeterde zienderogen en hij werd weerom gezond.-

Moreno ziet in deze primitieve methode een soort psychodrama. Men ziet dat het echtheidsprobleem, naar het object toe, centraal is: is dat dier echt gevaarlijk? Tegelijk komt de echtheid van de (voor)oordelen van de Pomo te berde (naar het subject toe). In beide zijden grijpt, in groepsgebeuren, een bewustwording plaats. Tegelijk bewijst de tovenaar zijn sensitiviteit door zo snel en trefzeker op te treden. Vooral confronteert de tovenaar de 'zieke' met zijn ware dieper 'zelf' dat nog ongevormd is en boven onvolwassen angsten uit behoort te groeien. Zijn rechte' diepere 'zelf' komt zodoende bloot.

(3). Behalve de echtheidszijde is aan het onbewuste nog een paranormale zijde. Vooreerst is het duidelijk dat Freud met paranormale gegevens (die hij op zijn manier duidde) bekend was: hij zag zijn psychoanalyse als de 'wetenschappelijke opdoeking' van een bijgeloof. Iets waarover Jung duidelijk het met Freud oneens was. Overigens men behoeft slechts *S. Zumstein - Preiswerk, C.G. Jungs Medium (Die Geschichte der Helly Preiswerk)*, München, 1975, te lezen om te begrijpen hoe Jung de kiemcel van zijn analytische psychologie gevonden heeft in de experimenten (van spiritistische aard, overigens) met zijn jonge, mediaal begaafde nicht Helene Preiswerk (zie *Jungs dissertatie Über die Psychologie der sogenannten okkulten Phänomene*), (Over de psychologie van de zogenaamde occulte fenomenen.). Kort gezegd: dieptepsychologie en ook psychotherapie hebben altijd, in mindere of meerdere mate, uitstaans met paranormale fenomenen, hoe men deze ook duidt.

Wat betreft paranormale fenomenen, verwijs ik naar *P. Andreas/ C. Kilian, PSI (Parapsychologisch onderzoek naar fantastische verschijnselen)*, Deventer, 1974. Dit boek geeft een goede inleiding tot deze - jammerlijk genoeg, nog zeer emotionele - materie.

Over de juiste verbinding tussen het onbewuste en het paranormale ken ik geen beter werk dan *G. Geley, L' être subconscient*, Paris, 1926-1, 1977-2. Uitgaande van feiten als intellectuele en morele ongelijkheid, verschil tussen psychisch en fysisch atavisme, duurzaamheid van de persoonlijkheid, onbewuste psychische fenomenen, slaap, - verder, van neurosen, persoonlijkheidsplitsing, hypnotisme, uittreding, actio in distans, telepathie, mediumnisme, duidt steller deze verschijnselen vanuit de dyade 'uittreding/ onderbewustzijn', met streng logische geest. Alleen zijn pantheïserend heelalbegrip is zeer kwestieus, hoe genuanceerd ook.

Men zal zich afvragen wat komt dit hier doen? Vooreerst Moreno zelf (Gruppenpsychotherapie, S. 9) verwijst naar Mesmer: "Ook Mesmer heeft de in de groep werkzame krachten benut, zonder zich over het karakter van die krachten ten volle rekenschap te geven. Hij had de gewoonte ganse groepen te behandelen, waarbij de ene patiënt de hand van de andere vasthouden moest, aangezien Mesmer geloofde dat de tussen de leden van de groep in omloop zijnde stromen, die hij 'animaal magnetisme' heette, elk afzonderlijk individu nieuwe krachten zouden verschaffen.

Welnu, dat magnetisme of hoe men nu ook die zielestof heten mag) is nog lang niet opgeklaard in zijn ware aard: vanaf *A. de Rochas, L' extériorisation de la sensibilité*, Paris, 1977, tot *Colette Turet, Auras humaines et ordinateur*, Paris, 1976, en *S. Krippner/ D. Rubin, Lichtbilder der Seele (Psi zichtbaar gemaakt)*, (Lichtbeelden van de ziel (Psi zichtbaar gemaakt)), Bern, 1975 (het Eng. origineel: *The Kirlian Aura*, New York, 1974) gaat de wetenschappelijke discussie voort. In alle geval: Mesmer komt uit het recente onderzoek niet zo als een fantast uit als men soms insinueert. In San Francisco, Cal., bestaat een Berkeley Psychic Institute, Waarover *J. Schiff, Un exemple des cours de l' Institut Psychique de Berkeley, (Un exemple des cours de l' Institut Psychique de Berkeley)*, in *Questions de spiritualité, tradition*", litterature, No. 18 (mai-juin 1877), pp. 81/89: daar geschiedt sensitiviteitstraining op grond van het zielelichaam en zijn eigenschappen. Eén van de vele, vele uitlopers van sensitiviteitsvorming, in de USA mogelijk dan hier.

Meer nog: vaststaande is dat bepaalde mensen die in groepen doende zijn, met dit paranormale aspect of te rekenen hebben, ten goede of ten kwade. Dit feit behoort men niet te verbergen. Vooral niet als men, uitgaande van die hypothese, mensen redden kan.

(4) Behalve het 'magnetisme' (zielestof) als sensitief belangrijke kracht, zoals hierboven aangeduid, behoort nog gewezen te worden op de invloed van Wilhelm Reich op de sensitiviteitsstroming. Hier valt de naam bio-energetica. De psychosomatiek heeft ons reeds gewezen op de zeer intieme samenhang tussen ziel en lichaam (tussen bewustzijn of, liever, denken en uitgebreidheid, om met Descartes, de dualist, te spreken: een boek als *F. Holthuis, psychosomatiek*, Meppel, 1973, heeft ons b.v. daarop gewezen. Toch is Reich 's grondgedachte, hoe sterk ook op de bewustzijn-lichaamenheid wijzend, een precisering. De bio-energetica is een psychotherapie die psychische moeilijkheden én mentaal én lichamelijk behandelt met de nadruk op het spiersysteem en zijn spanningen als in direct verband met psychische conflicten.

De gevoelens worden geremd in hun uiting door het spierharnas en de lichaamsspanningen. Ilse Ollendorff-Reich, Reich' s derde vrouw - medewerkster, heeft in *Wilhelm Reich, Das Leben des groszen Psychoanalytikers und Forschers, aufgezeichnet von seiner Frau und Mitarbeiterin*, (Het leven van de grote psychoanalyticus en onderzoeker, opgetekend door zijn vrouw en medewerkster), München, 1975, ons een schets gegeven van de ontwikkeling van Reich, één der eerste Freud-Marxisten, van zijn opvattingen over orgasmereflex, spierhouding en lichaamsuitdrukking tot zijn experimenten met orgonenergie en haar samenhang met atoomenergie. De eerder abstracte libido (lustgevoel) steeds min of meer erotisch gekleurd) van Freud is, voor Reich, één van Freud' s briljantste leerlingen, een fysicale en biologische energie. Daardoor komt het begrip 'energie' centraal te staan in de psychotherapie.

Alexander Lowen, leerling van Reich, legt in zijn *Bio-energetica (De revolutionaire therapie die de taal van het lichaam gebruikt om de problemen van de geest te genezen)*, Amsterdam, 1976, uit hoe hij zulks opvat. Ook hier is 'energie' centraal. Wij kunnen onmogelijk ingaan op die problematiek, maar wij willen er met grote nadruk op wijzen dat daar een probleem is dat in de 'groepen' o.m. een rol speelt die niet te onderschatten is. -- Des te meer daar die energie met geslachtelijkheid iets wezenlijks te maken heeft. Ik verwijs naar *R. de Ropp, Seksuele energie*, Amsterdam, 1971, dat over de macht van het seksuele in dier en mens handelt. Uit dat boek blijkt dat dit een oeroud probleem is.

Welnu, tussen het onbewuste en die 'energie' bestaat blijkbaar een te bepalen en beheersen betrekking (denk aan Freud' s libido in het onbewuste). Als men nu weet dat het magnetisme (à la Mesmer) of het zielelichaam ook uitstaans heeft met die energie (alle magiërs weten zulks, sedert talloze eeuwen), dan begrijpt men de draagwijdte van *G.Krishna, Koendalini (De evolutionaire energie in de mens)*, Deventer, 1972. Na de lezing van. dat Hindoe-boek zal men beter begrijpen waarom een Reich intellectueel, moreel en technisch bijna moest mislukken en zal men veel voorzichtiger omgaan met de sensitiviteitsvorming in dat verband. Op dat delicate punt moet eerlijkheidshalve gewezen worden.

Het begrip 'energie', maar dan ook weer van psychische aard en van kosmische aard tegelijk, speelt een centrale rol in het denken van M. Lietaert Peerbolte. Zo o.m. in zijn *De verschijning mens*, Amsterdam, 1971, en *Kosmisch bewustzijn (Terug naar de religieuze oerbron)*, Amsterdam, 1975. --- Peerbolte werkt welbewust in Maslowiaanse zin. Aanknopingspunt is de zgn. piekervaring (waarover o.m. in *Toward a Psychology of Being*). Een piek - ervaring is

(a) holistisch: zij neemt het geheel van zichzelf (in al z' n afmetingen) en van de kosmos waar;

(b) 'transcendentie', d.i. ik - overschrijding doordat er, gedurende die piek - ervaring, geen zelfbeheersing en geen angst bestaat en het ik wensloos, zonder bijbedoelingen van nuttigheidswaarde e.d.m., zich open stelt voor de ervaring zelf om zichzelf; doordat, ten tweede, naar de medemens toe, het bewuste ik zichzelf als zelfzuchtig wezen overschrijdt naar de andere toe in liefde en overgave; doordat, ten derde, behalve een richtingsloosheid inzake tijdsmoment en plaats, een tijdloze en onbegrensde ruimte ervaren wordt, 'n soort eeuwigheidsruimte; doordat, ten laatste, die ervaring als iets 'goddelijks' doorleefd wordt.

Men ziet dat de piekervaring iets 'mytisch' aan zich heeft (waarbij 'mystiek' bedoeld wordt als overschrijding van het dagdagelijkse ik-besef naar de medemens, het heelal en de godheid toe, in onbaatzuchtige aanschouwing). De andere namen voor piekervaring zijn dan ook 'toestanden van 'bewustzijnsverruiming' of van 'kosmisch bewustzijn', maar met een zekere tint van roesbelevenis. Maslow verbond aan dergelijke 'transcendentiebelevenis' wat hij noemt 'eupsychia', d.i. een soort welzijn van psychische aard (vandaar ook 'eupsychian science', een weten(schap) inzake geestelijk-mystisch welzijn), hoger te schatten dan de gewone welvaart.

De piekervaren mens, volgens Maslow, verschilt van de niet-piek-ervarene

- 1/ negatief, door groter weerstand tegen bestaande culturele gegevens (vandaar een tegencultureel element); positief, door
 - (a) meer gerichtheid op privéleven (minder dwangmatig zich verliezen in de anderen en de buitenwereld);
 - (b) 'n versterkte spontaneïteit (creativiteit) en
 - (c) 'n nieuwe 'aanvaarding' van zichzelf, de anderen, de natuur ('n nieuwe werkelijkheidszin)' van eigen aard).

Bij Peerbolte wordt dit in verband gebracht met zijn opvatting over 'energie' die duidelijke gelijkenissen met die van Reich vertoont: er is, in de mens, een energie, dieikbaar is als lustgevoelig opgaan in iets ('libido'), en er is een energie die, buiten de mens, rondom de aardbol hangt. Beide energieën, aldus Peerbolte's werkhypothese, zijn in de grond identisch en de mens, via piek - ervaringen en paranormale begaafdheden, is werkdadig in die energiesfeer, binnen en buiten hem welbepaalde soorten meditatie, de Tibetaanse of tantrische maithuna of seksuele yoga en welbepaalde soorten psychodrama's (hindoe-erotisch) verwekken dergelijke piekervaringen, als heroplevingen van prenatale belevissen.

(5) Het onbewuste 1. als echtheidsprobleem, 2. als paranormaliteit, 3. als energie van fijnstoffelijke ('magnetische') en / of seksueel - biologische aard, - ziedaar de veelduidigheid van het onbewuste, dat steeds meespeelt in sensitiviteitsvorming. Het is dan ook niet te verwonderen dat R. Bovesse, *L' antipsychanalyse*, in Mousseau / Moreau, *L' inconscient*, pp. 60/95, ons een hele waaier van duidingen schetst van de psychoanalyse. De eerste reeks kritieken betreft het begrip (en de werkelijkheid) van het onbewuste zelf :

A/ epistemologisch (wetenschapskundig): de methode en de inhoud worden betwijfeld;

B/ geneeskundig: P. Debray-Ritzen houdt het voor de zuiver organische oorzaak van psychische ziekte,

C/ filosofisch: de fenomenologie (Husserl) en het existentialisme verwijten Freud zijn te geneeskundige instelling, de zn. existentiële psychoanalyse komt in de plaats (Sartre).--De tweede reeks kritieken is niet zo direct een aanval:

A/ de kritiek van de implicaties van de psychoanalyse: Politzer, Reich en de Freudo-Marxisten, M. Marcuse (kritiek van Freud's pessimisme), Luce Irigaray (feministische kritiek), Deleuze en Guattari (hun schizo - analyse valt Freud's Oedipus aan.) - dit zijn vooral 'politieke' kritieken;

3/ de anders opgevatte psychoanalyses; deze zijn tweevoudig:

1/ de scheuringen binnen de psychoanalytische beweging (Adler, K. Horney, Jung,

2/ Palo Alto (Oedipuscomplex genegeerd, het onbewuste, het innerlijk conflict eveneens,- dit inzake schizofrenie; -- de basis is cybernetica en behaviorisme, etnologie (Bateson); de 'antipsychiatrie' van Iang en Cooper (antipsychiatrie (de positie van de psychiater als dusdanig wordt gecontesteerd; het onderscheid tussen 'normaal' en 'geestesziek' wordt herzien: de geestesziekte is een sociale ziekte o.g.v. repressieve maatschappijstructuur, Sartre en de klassieke psychoanalyse dienen als uitgangspunt);-- beide stromingen, Palo Alto en de antipsychiatrie leggen de nadruk op de communicatie inzake schizofrenie: Bateson wees op de dubbele band (iemand geeft iets te horen aan een andere, dat hij, op een ander peil van communicatie, aan die andere verbiedt).

Aangezien het onbewuste en de theorieën, levenshoudingen en technieken die dat onbewuste ergens tot zijn recht laten komen of het negeren, zulke fundamentele rol in de sensitiviteitsvorming spelen, behoorde deze uitweiding over het onbewuste wel lang uit te vallen, niettegenstaande slechts de hoofdtrekken van het totale probleem werden aangeraakt. De bedoeling was de lezer, die niet steeds de tijd heeft om zich in die problemen te verdiepen, te oriënteren, op zijn hoede te stellen.

b.7. Culturologisch aspect.

J.M. Schiff beweert dat de beweging voor het menselijk potentiaal "gevoed is aan de psychedelische zuigfles der zestiger jaren". Deze bewering mag gerust verbreed worden tot de volgende: de beweging der menselijke mogelijkheden begrijpt men pas wanneer men ze in de (Amerikaanse vooral) tegencultuur situeert. Daarom een woord over die zgn. 'counterculture'.

Jesse Pitts, The Counterculture (Tranquilizer or Revolutionary Ideology?), (The Counterculture (Tranquilizer or Revolutionary Ideology?),), in I.Howe M.Harrinston, The Seventies (Problems and Proposals), New York, 1972, pp. 12/150, schetst het feit dat de hippie-beweging, begin zeventigerjaren, zich splitste in vier grote takken, die gedeeltelijk voor de hippie-beweging bestonden doch door haar opgenomen en herwerkt werden:

1/ de communes, 2/ de drugcultuur, de muziekcultuur (The Beatles, (Elvis Presley, Motown), The Rollins Stones, 3. de Hippie-muziekmakers, enz.) en 4/ de politieke jeugdbeweging (The New Left, The Free Speech Movement at Berkeley (1964)), waaruit twee grote tegencultuurstrekkingen groeiden:

a/ de literair-sociologische aanval op de puriteinse levens- en wereldbeschouwing en het 'establishment' (de gevestigde orde) en

b/ het politieke activisme à la Che Guevara. De tegencultuur is, negatief, een aanval op de zgn. meritocratie en, positief,

(**a**) de bewustwording van een internationale gemeenschap der jongeren ('Jongeren aller landen, verenigt u'),

(**b**) de vervaging van de kloof tussen arbeid en spel;

(**c**) een afkeer van statusgericht leven (een 'plaats in de rangorde der maatschappij' wordt ondergewaardeerd);

(**d**) een strekking tot gelijkberechtiging der vrouw.

Zie ook, maar dan meer sociologisch in de zin van klasse-uitleg, *Gus Tyler, Generation Gap or Gap within a Generation*, (Generatiekloof of kloof binnen een generatie), in *The Seventies*, pp. 139/183. De jonge mensen vervallen, tot op zekere hoogte, in twee tinten inzake de cultuurstrijd (levensstijl, gezag, bazen, politiemannen, drugs, opvoeding, arbeid, vlaggen, gezin en familie, meisjes, intellectuelen, jobs, kinderen, liefde, spieren, burens, enz.).

Rijkere revolutionaire en armere behoudsgezinde uitersten, met, in het midden, omtrent zeventig procent halfslachtigen. In tegenstelling tot de 'work polis', (de polis van de arbeid) is de mentaliteit van de 'cosmopolis of leisure' (de cosmopolis van de ledigheid) voor spelen i.p.v. arbeiden, voor vernieuwing i.p.v. nabootsing, voor universalisme i.p.v. nabootsing, voor universalisme i.p.v. tribalisme (gehechtheid aan de kleinere leefgemeenschap van de arbeidende mens), voor bewustwording i.p.v. trouwe aanhankelijkheid, voor individueel leven i.p.v. collectief leven, voor neofilie (geneigdheid tot het nieuwe) i.p.v. neofobie, voor theatraal optreden i.p.v. werkelijkheid.

Deze tendensen typeren de tegencultuur van jongeren die uit welstellende middelen komen en dit ideaal wereldwijd willen verspreiden.-- Het is goed een beeld van de tegencultuur in het hoofd te hebben, want de sensitivity trainer tracht precies de wereld van werk, loon, pensioen, huis, gezondheidszorg, tehuis, vakantie e.d.m. te ontvluchten of althans aan te vullen.

In dit verband zij verwezen naar *H. Swick Terry, The Human Be-In*, New York, 1970. Schrijfster vertoefde elf maanden, bijna dagelijks, te midden van de jeugd van Haight-Ashbury, San Francisco (oktober 1966/ september 1967). Zij bekent dat de ‘flower children’ (bloemenkinderen) of, zoals Allan Ginsberg ze heette, de jonge zoekers, haar bewust ervan hebben gemaakt dat zij, onder de opperhuid van respectabele, tot de sociale middenklasse behorende vrouw van de middenleeftijd, een dieper gelegen hippie-natuur bezat: het ideaal van liefde van de ene voor de andere, het aanvaarden van iedereen, de nadruk op de vrijheid van iedere persoon om zichzelf te zijn, de bijna ongelooflijke edelmoedigheid, het druggebruik in dienst van het uitbreiden van zelfkennis, het onderzoek naar vrijer seksuele zelfuitdrukking,- dat alles begon in haar wakker te worden van onder de cultuurlaag die haar opvoeding en de gevestigde, zeer puriteinse orde haar hadden opgelegd.

“Men heeft hem ‘the summer of love’ (de liefdeszomer) geheten. Duizenden jongeren, meestal afkomstig uit de middenklasse, hadden het fluwelen comfort van de residentiële wijken verlaten om, in 1967, te San Francisco toe te stromen, op zoek naar

- 1/ zichzelf,
- 2/ de vrije liefde,
- 3/ de hallucinogenen,
- 4/ de ‘goede trillingen’,
- 5/ een nieuwe cultuur en

6/ een ommekeer van zaken die de strakke schemata van de oude wereld zou afschaffen.” (*F. Castel/ R.Castel/ A.Lovell, La societe psychiatrique avancée (Le modèle Américain)*, (De gevorderde psychiatrische samenleving (het Amerikaanse model)) Paris, Grasset, 1979, p. 247).

Meteen zij verwezen naar *J. Geschwender, The Black Revolt (The Civil Rights Movement, Ghetto Uprisings, and Separatism)*, (De zwarte opstand (de burgerrechtenbeweging, opstanden in getto's, en separatisme),), Englewood Cliffs, New Jersey, 1971;

K. Kermann, Die Revolte der Studenten, Hamburg, 1968; *B. Friedan, It Changed My Life (Writings on the Women's Movement)*, New York, 1963-1, 1976-10;

L. Russell, Bevrijding van de mens in feministisch perspectief (Een theologie), Baarn, 1975 (Eng.: Philadelphia, 1974).

Verder: *Th. Roszak, Opkomst van een tegencultuur*, Amsterdam, 1971(Eng. New York, 1968); *Ch. Reich, Bloemen in beton* (Hoe de revolutie van de jongeren Amerika leefbaar probeert te maken), Bloemendaal, 1971 (Eng.: *The Greening of America*, New York, 1971).

Er zijn ook mensen die de filosofie der tegencultuur uitdiepen: *J. F.Revel, Ni Marx ni Jésus (De la seconde révolution américaine à la seconde révolution mondiale)*, Paris, 1970. Revel schrijft: “De gedaanteverandering der zeden, de zwarte révolte, de vrouwelijke aanval op de mannelijke overheersing, het verwerpen door de jongeren van maatschappelijke of individuele doelstellingen van uitsluitend economische en technische aard, de algemene aanwending van niet-dwingende methoden in hideropvoeding, het schuldgevoel n.a.v. de armoede, de groeiende honger naar gelijkheid, de uitschakeling van het beginsel der autoritaire cultuur ten voordele van een kritische en afwisseling brengende cultuur die eerder uitgevonden dan overgedragen is (tenminste de literaire en artistieke cultuur), het misprijzen voor de nationale machtsuitstraling als doelstelling van de buitenlandse politiek, de behoefte de bescherming van het natuurlijke leefmidden de voorrang te verlenen voor het profijt,- geen van deze hete hangijzers, in de opstand van Amerika tegen zichzelf, is gescheiden van zie andere.

Geen van deze groepen of thema's die het protest uitdrukken, geen van deze ontwikkelingsstrekkingen zou zoveel kracht verworven hebben, was hij niet, door één of meer banden, met de andere verbonden.”(o.c.,p.219). Revel ziet het vooral politiek. Anderen leggen de nadruk op de bewustzijnsverruiming,- *Hildegund Fischle-Carl, Spring in eine neue Bewusstseinsstufe*, (Spring in een nieuw niveau van bewustzijn), - zo luidt de ondertitel van haar boekje *Der Aufstand der Jugend*, (De opstand van de jeugd), Stuttgart, 1939-1, 1971-3.

De ouderen zijn verrast, geschokt, zegt schrijfster, door het brutale ontwaken der jeugd, die niet meer gelooft in een verrichtingsmaatschappij waar men meer roem oogt door veroveringen in de uitwendige wereld dan door zoeken omtrent de diepere levensvragen. Zij legt nogal de nadruk op de autoritaire opvoeding, die tot gevoelsopkroppingen en aanvalsdrijf leidt. In dit verband zij verwezen naar Stanley Nilgram, *Grenzeloze gehoorzaamheid* (Een experimenteel onderzoek), Utrecht/Antwerpen, 1975; *Morton Schatzman, Sigmund Freud, De ondergang van Daniël Paul Schreber* Een klassiek geval van paranoia en schizofrenie), Amsterdam, 1974.

De felste stormloop tegen het autoritaire cultuursysteem, tot in het nihilistische toe, vindt men in het anarchisme. Vgl. *H. Arvon, L'anarchisme*, Paris, 1951; *D.Guérin, Het anarchisme*, Amsterdam, 1976; *D. Guérin, Ni Dieu ni Maître (Anthologie de l' anarchisme)*, I, (Noch God, noch Meester, Bloemlezing van het Anarchisme), Paris, 1976.

In breder verband komt de anarchische trek aan het woord in de Frankfurter Schule (Horkheimer, Adorno, Habermas, H.Marcuse), die een rol heeft gespeeld in de cultuurstrijd der jongeren. Zie b.v. *J.M.Vincent, La théorie critique de l' Ecole de Francfort*, (De kritische theorie van de Frankfurter Schule), Paris, 1976. Onder de indruk van Hitler en Stalin (en de samenleving van ultra-autoritaire aard die zij stichtten), schijnen de Frankfurterfiguren de idee van een bevrijding van de wereld te

later schieten om zich neer te leggen bij de almacht van het kapitalisme.

Toch levert Adorno, met zijn zgn. negatieve dialectiek (de spits van de zgn. kritische theorie een intellectuele levenshouding die de ‘grote weigering’ van de huidige wereld met zijn ‘voldongen feiten’ voorstaat.-- Dit alles schijnt ver van sensitiviteitsvorming en groepen! Maar opgelet! Men kan dit alles wel enigszins scheiden en onderscheiden, maar nooit helemaal.

De ‘steppewolf’ (Hermann Hesse) die schuilgaat in ieder mens, wordt wel eens wakker in anarchische zin wanneer sensitivityvorming en groepsbewustmaking de opperhuid van behoudsgezindheid en gezagsgeloof weg krabt. Men leze eens, in dat denkkader, *Max Birnbaum, Zin en onzin over Sensitivity training*, in Siroka, Sirokal Schloss, *Sensitivity training*, blz.230/243: als men in scholen en in onderwijs de sensitiviteit wakker maakt, dan komt de anarchische natuur wel naar boven.

Deel 2.

A. *Groeiroming* (Vormen en achtergrond).

De navorming DHOS heeft zich, met groeiroming, gerisiceerd op ‘n boeiend maar glibberig terrein. Niet alleen doordat de bomen het bos onzichtbaar maken, maar vooral doordat ‘n ruim kader waarin dit alles, gesitueerd kan worden (tenslotte wetenschapstheoretisch en filosofisch) zich ergens opdringt. Men heeft mij gevraagd ‘mijn visie’ op de zaak uiteen te zetten: ik zal dit dan ook doen, zo gewetensvol mogelijk.

Historia magistra vitae.

Historia magistra vitae (de geschiedenis is de leermeesteres van het leven)! Ook hier! - Op 10 februari 1778 vestigt Anton Mesmer (1743/1815) zich te Parijs als genezer. Benevens het magnetisme van de aarde onderscheidt hij een dierlijk (animaal) magnetisme, uitgaande, zo zegt hij, van de zon en de maan op de levende lichamen en drager van een fluïdum (een fijnstoffelijke materie) dat allesdoordringend is. Voorloper van Dr. Hahnemann, de vader van de homeopathische genezing, beweert Mesmer dat het beginsel ‘simile simili curatur’ (het gelijke wordt door het gelijke genezen) toepasselijk is op dat animale magnetisme: men verwekt welbewust ‘n crisis die gelijkt op de ziektesymptomen in de patiënt (= analogiebeginsel), die, juist daardoor, herstelt.

Daarbij behoort ‘n operator (= de genezer), beschikkend over ‘n bijzonder sterk animaal magnetisme, zijn fluïdum te projecteren op de patiënt om diens animaal magnetisme te herordenen (‘harmoniseren’). Zelf werkte Mesmer in de lijn van b.v. Paracelsus (1493/1541), Robert Fludd, van Helmont e.a. (die over telesma, archeüs (= fluïdum) spraken), en de Rozekruisersgroepen, die, in de dagen van Mesmer, hem bijzonder beschermden (tegen de officiële geneeskunde en het toenmalige establish-

ment). Trouwens Mesmer was zelf, als Weens geneesheer, lid van de hoge vrijmetselarij en stond in verbinding met alle mogelijke ‘adepten’ Blijkbaar was de tijd voor de vulgarisering (of althans het publiceren) van eeuwenoud geheimgoed gekomen.

In de zomer van 1778 ging Mesmer, die tot nog toe twaalf personen per dag privatim behandelde, over tot groepstherapie. Rondom een ton (met flessen water, fijngestampt glas en gemagnetiseerd ijzervijlsel erin), waaronder men de voeten kon steken en waaruit ijzeren stangen (ook wel glazen stangen) met ellebogen eraan staken (om door de deelnemers aangeraakt te worden), zaten de patiënten, aaneen verbonden door middel van een hennepkoord om hun middel, terwijl de genezer, met een stokje aanrakend, rondom ging, terwijl zachte muziek weerklonk in de eerder verdonkerde zaal. De ene bleef kalm (niets gewaarwordend); de andere draaide, spuwde, had lichte pijn, voelde lokale warmte, kreeg helemaal warm, zweette; soms kreeg iemand stuiptrekkingen in bewusteloze toestand met draai-ogen, kreten, tranen, hik, lachbuien. “Men ziet de zieken zich de ene op de andere werpen - zegt Bailly, toekomstig burgemeester van Parijs, naar mekaar glimlachen, met gevoel elkander toespreken, mekaars crisis verzachten.

Allen zijn onderworpen aan de magnetiseur. Hoe diep ook ‘onder invloed’, schijnbaar, zijn stem, een blik een gebaar trekt ze eruit. Men heeft vastgesteld dat onder de zieken die ‘n crisis doormaken, er steeds meer vrouwen dan mannen waren, dat de crisissen een of twee uren nodig hadden om op te kunnen komen, en dat, zodra er één bekwaam, al de anderen, geleidelijk en op korte tijd, ook begonnen te bekomen.”

Waarom deze historische omweg? Om twee redenen.

(a) Als men het uitstekende maar journalistieke werk over de groeibeweging van *Jane Howard* (later redactrice van *Life*), *Please, Touch* (in het Frans, *Touchez moi s'il vous plaît (A la recherche du corps perdu)*, (Raak me alsjeblieft aan. (Op zoek naar het verloren lichaam)), Paris Tchou, 1976 (New York, 1970)) leest, dan valt, in zeer vele gevallen, de gelijkenis op tussen de ‘groepen’ van Mesmer en die van de Groeibeweging: aanraking (“touch, please!”), emotionele crisissen allerhande, desnoods ‘gadgets’ (‘tuigen’ die prikkelend inwerkend of controlerend) animatoren (die ‘invloed’ uitstralen), muziek, enz.,-

(b) William Schutz, één der leidende figuren, (o.c. 58) verklaart dat de animatoren en andere leiders gekozen worden omdat “de trillingen zeer belangrijk zijn”; welnu, de term ‘trillingen’ (‘vibrations’) is een Mesmeriaanse term en Mesmer wordt waarachtig (o.c. 148) genoemd onder verre voorlopers van de Groeigroepen en de Beweging van het menselijke potentiaal. –

Meer nog: Richard Sabban, o.c. 11 (in de inleiding zegt dat Moreno (psychodrama), Perls (Gestalttherapie) maar voor Lowen, de leerling van Reich (zelf leerling van Freud), met zijn bio-energetica, de topfiguren en inspiratoren zijn. Wie

Reich kent weet meteen dat Mesmer en aanverwante niet ver zijn. Men leze eens *Alexander Lowen, Bio-energetica (De revolutionaire therapie die de taal van het lichaam gebruikt om de problemen van de geest te genezen*, Amsterdam, Bakker, 1976, o.m. blz. 35/62 (Het begrip 'energie'); Reich postuleerde de kosmische energie, die hij 'orgone' noemde en die elektrisch van natuur was" –

Welnu, men moet weten wat het omgaan met die 'energie' (of men ze nu 'animaal magnetisme', 'archeüs', 'telesma', 'fluidum' of hoe ook heet, doet er niet zoveel toe) betekent, om te vatten dat het groei- of zelfvormingsproces dat in de groepen op gang komt meermaals zware problemen zal stellen; ook als men er slechts de emotionele (niet-verbale) communicatie en interactie als middel tot zelfkennis wil uithalen, is er steeds meer dan dat, nl. dat fluidum, die bio-energetische 'invloed' (die op sommige deelnemers inderdaad rampzalig inwerkt,- de feiten wijzen daarop). Deze 'energie' is immers overgankelijk (transitief): zij 'besmet' (gaat over op) en blijft 'kleven' ook al wordt de doorsnee-deelnemer daar niets van gewaar.

Dat aanraken met gevolgen is oeroud. = "Waar Jezus ook kwam - in dorpen, steden of gehuchten - , daar legden zij de zieken neer op de pleinen en baden Hem dat zij enkel de zoom van zijn kleeed mochten aanraken. En allen die Hem aanraakten, werden genezen." (*Mk 6:56*).

M.a.w. zelfs (de zoom van) zijn kleeed was drager van energie die 'harmoniserend' (herordenend) werkte (niet alleen zijn handen of zijn woord).

"Nu was daar 'n vrouw die twaalf jaar aan bloedvloeijing leed (en heel haar vermogen aan geneesheren had uitgegeven, maar door niemand genezen kon worden). Zij trad achter Jezus aan en raakte de zoom van zijn kleeed aan: onmiddellijk hield haar bloedvloeijing op. Jezus zei : 'Wie heeft mij aangeraakt?! Allen ontkenden het. Petrus zei: "Meester, de menigte omringt u en dringt op u aan." Maar Jezus zei: "Iemand heeft mij aangeraakt, want Ik heb een kracht (in het Grieks: 'dunamis') van mij voelen uitgaan.' Toen de vrouw zag dat zij ontdekt was, trad zij bevend vooruit, viel Hem te voet en verhaalde voor heel het volk waarom zij hem had aangeraakt en hoe zij onmiddellijk was genezen. Maar Jezus zei haar: 'Dochter, uw geloof heeft u gered. Ga in vrede.'" (*Lk 8: 43/48*) - Dit werpt 'n licht op Jezus' geneesmethode: op het gelovige aanraken reageert Jezus (doorheen woord, handoplegging, kleeed) met 'n kracht die herstelt: "De kracht (weer in het Gieks 'dunamis') van de Heer was ter beschikking (van Jezus) met het oog op genezen." (*Lk 5:17*)

Dat die kracht transitief (= overgankelijk) is, bewijst het doorvloeien naar de genezenden (zoals hierboven). Maar ook het doorvloeien naar genezers (actief dus): "God deed buitengewone wonderen door de handen van Paulus zo dat zelfs, als men de doeken en gordels die zijn lichaam hadden aangeraakt, op de zieken legde, de kwalen hen verlieten en de boze geesten op de vlucht gingen." (*Hand 19:11/12*).

Het principe van de reliekenverering! Touch, please! Touchez-moi, s' il vous plaît! En een kracht springt over, kleeft aan, trekt erin en bewerkt 'fenomenen'.

a. De gehele kwestie is: van wie (in de zin van: 'van welk soort mens, goed of boos') gaat die kracht uit om in mij te dringen? Bij Jezus stelt dit geen probleem. Maar bij anderen wel. "Geliefden, geloof niet iedere geest (pneuma, d.i. kracht die iemand uitwasemt), maar onderzoekt of de geesten uit God zijn, want vele valse profeten zijn over de wereld uitgegaan." (1 Jo 4:1) Het fameuze onderscheid der 'geesten' (krachtuitstralers) is beslissend. Men verontschuldig mij: ook inzake groeigroepen en aanverwante. De mensen die ziek, leeggezogen, niet meer zichzelf - of zo - uit een sensitivity training (gevoelheidsinoefening) komen, bewijzen zwart op wit dat niet iedere groep, niet iedere animator (of zo) goedaardig, weldadig uitstralen op bio-energetisch terrein.

b. Meer nog: niet alleen diegene die aanraakt, maar diegene die zich laat aanraken, telt mee! Want een goede kracht heeft een verkeerd effect in iemand die ze slecht opvangt. Sint Paulus wist dit zeer goed: "Wie op onwaardige wijze het brood eet of de kelk drinkt (het gaat over het deelnemen aan de eucharistie), bezondigt zich aan het lichaam en het bloed van de Heer. Laat dus iedereen zichzelf onderzoeken en dan pas eten van het brood en drinken van de kelk. Want wie eet en drinkt, eet en drinkt zich een oordeel (in het Grieks: krima), indien hij het lichaam (en ondervestaan: het bloed) niet naar waarde schat. Daarom zijn er onder u zoveel zwakken en zieken en zijn er zovelen ontslapen." Aldus 1 Kor 11:27/30.

Of men nu Jezus gelovig aanraakt (via z'n kleed of hand of wat ook), of men Hem aanraakt via de geladen zinnebeelden van het eucharistische brood en de eucharistische kelk, maakt geen verschil: het is dezelfde Jezus die men gelovig contacteert. Maar ... diegene die gelooft en aanraakt, kan zich omtrent zichzelf illusies makers! Men kan oprecht geloven en tegelijk onecht (inauthentisch) geloven. Die dubbelheid werkt zich onweldadig uit: het effect van de kracht die overgaat, is omgekeerd! Te communie gaan (= Jezus gelovig aanraken) kan ook verkeerd effect hebben: verzwakking, ziekte, dood! Aldus Paulus. De Korintiërs gingen er wat licht over, nl. zonder zelfonderzoek.

Hetzelfde geldt voor de Groeigroepen: eenzelfde weldadige bio-energetische kracht kan bij de éne zo, bij de andere zus overkomen. Dezelfde energie werkt tweesnedig, selectief: bij de ene goed, bij de andere niet goed! -- Er is -- en sedert Freud zou men het toch behoren te weten-- een bewuste maar ook een onbewuste zijde aan ieder mens: het is die onbewuste zijde die speelt inzake bio-energetische overdracht. Het zelfonderzoek dat Paulus aanbeveelt, geldt die onbewuste zijde ('de ziel' zegde men toen, of 'de geest', 'het hart en de nieren', enz.). Of met Sint Jan: men moet het onderscheid der geesten ook op zichzelf toepassen om te weten welke onbewuste kracht uitstraalt uit onszelf. --

Het is mij pijnlijk daarover te spreken, maar dit bio-energetisch aspect is van zo

doorslaggevend belang, dat ik het vooraan heb gezet. Begrijpt de lezer nu waarom ik in de inleiding zei dat het DHOS zich op boeiend maar glibberig terrein begeeft met de Groei-Stroming? Touch, please! Touchez-moi, s'il vous plait!

Zeer goed, indien men nauwkeurig weet wat er juist gebeurt bij dat soort groepsgebeuren. Algemeen kader: de infrastructurele methoden, stromingen, bewegingen.

Men kan verscheidene 'lagen' onderscheiden in de stromingen, groepen en technieken die, net paddenstoelen, de laatste jaren uit de grond rezen.

B.1. (1) Infrastructurele technieken van aloude of machinale aard.

Deze technieken zijn tweevoudig : oude en nieuwe.

(a) De oude, zelfs aloude technieken.

Langdurige stilte (o.m. onder de vorm van retraites of bezinningsdagen, van verblijf in 'n abdij), gebed, (het meditatieve of het politieke, het psalmodiëren), muziek, dans (westerse, exotische dansen), rituelen (religieuze van zowat overal, magische eveneens van zowat overal: b.v. de Japanse theeceremonie), poëzie, kunst (b.v. oosters schoonschrift, bloemschikken, schilderen (fingerpainting), enz.), vasten, dag- en nachtdromen, zich aan het dagelijkse 'hier-en- nu' overleveren, enz.

(b) De nieuwe technieken.

1. Alfa-machines (kleine dozen die een signaal geven wanneer de gebruiker alfa-hersengolven afgeeft (d.i. de uitstraling die rustige bezinning, diepe innerlijke vrede, weergeeft); dit laat zelfcontrole toe; - de biofeedback, d.i. het feit dat, d.m.v. instrumenten 'vooral, innerlijke of gewoon humane processen (b.v. mediteren) controleerbaar zijn via de resultaten van die processen (het gevolg of resultaat werkt, lusvormig, corrigerend desnoods, in op de oorzaak (hier de meditant b.v.)); - 'bio-feedback' betekent letterlijk 'biologische terugkoppeling of correctief' en is toepasselijk op:

1/ de hersengolven (EEG: vier types (alfa: ontspannenheid (8 tot 13 kringlopen per seconde); bèta: mentale en visuele werkdadigheid (14 tot 50 kr./sec.); delta: diepe slaap (0,5 tot 3,5 kr./sec.); thêta: droom- of onirische werkdadigheid (4 tot 7 kr./sec.)); +/- 1960 USA (Joe Kamiya);

2/ spierspanning (EMG (ectromyogram): de elektrische werkdadigheid die gepaard gaat met spierspanning, kan wisselen);

3/ psychogalvanische reflexen (RPG): leggen gevoelsknopen, enz. bloot.

Alfa-groepen, in de strikte zin, leren de beheersing van de hersengolven (inz. alfa-g.) d.m.v. mini-elektro-encefalografen (alfagolfmachines of alfafonen geheten) die via elektroden met de gebruiker verbonden worden. Men ziet 'n lichtsignaal, men hoort 'n toon, en men kan zich daaraan oriënteren. Sommige alfa-groepen beweren zodoende het bewustzijnspeil ('verlichting') van yogi's of zenmeesters, op enkele dagen, te bereiken. Toch is dit niet zo simpel.

Alfa-groepen, in de brede zin, evolueren snel over dit stadium heen en worden ofwel ontspanningsgroepen ofwel zelfs zelfbeheersings- en mentaal-dynamische groepen.

Bibl. - Lucien Gerardin, *Un séminaire de biofeedback au Texas*, in *Questions de spiritualité*, tradition, littérature, No. 17 (mrs/avr. 1977), pp. 80/88.

2. Electrometers (de sciëntologen gebruiken dit tuig; L. Ron Hubbard (1911/1986), 1948: *Dianetica* (waardoor hij zijn eigen blindheid geneest); stichter van een magische beweging, de sciëntologie (Hubbard is leerling van de fameuze Aleister Crowley)).

Opm.- Het centrum der dianetica (sciëntologie) bevindt zich Jernbanegade 6, 1606 Kopenhagen V (Denemarken). - Deze sciëntologische beweging heeft reeds in meer dan één land ernstige politionele en gerechtsmoeilijkheden gehad.

3. Sensoriele middelen

(zo b.v. a. de omgevingsluchtbel (= een soort helm, elektronisch bestuurbaar, waardoor de gebruiker in een 'bad' van algehele visuele, auditieve of zelfs olfactieve (= reuk) ervaring te recht komt; --

b. de amplificators van de natuurlijke lichaamsgeluiden

c. de stroboscopen (lampen die lichtflitsen afgeven van wisselende frequentie: eens dat zij omtrent tien flitsen per seconde afgeven, verwekken zij gezichtshallucinaties (schijnervaringen); zodoende tast men proefondervindelijk met de ogen de innerlijke 'prentenwinkel' af); -

d. de elektronische synthetisatoren van geluids- en lichtfrequenties; -

e. de kamers van tijds- en ruimte-orënteringsverlies; --

f. de negatieve ionisering (de negatieve ionen - sterk aanwezig op zee en in de bergen bezorgen iemand een gevoel van hevigheid en van lichte opwinding); -

g. de elektrische prikkeling van de tepelvormige uitsteeksels (verwekt kringvormige omkeringen van de waarneming;

h. de droommagnetscoop (het Massachusetts Institute of Technology (= MIT) bestudeert 'n uitrusting die droomlandschappen omzet in visuele gegevens);-- al deze overladers beïnvloeden de waarneming.

4. Parapsychologische apparaten

zo

a. de instrumenten voor telepathische communicatie b.v. met de planten; vgl. Backster en Vogel: de planten reageren op een leugendetector net alsof zij een 'ziel' hadden,--

b. de accumulatoren van psychische energie (Pavlita);

c. de (meditatie) piramiden (zie b.v. *S.V.King, Manuel de l' énergie des pyramides*, Quebec, 1977, waarin de energie piramide (\pm Gizeh, maar verkleind en in allerlei materialen) nader beschreven wordt; -- beide laatste energie-apparaten, het psychotronisch apparaat van Robert - Pavlita, een Tsjechisch metaalarbeider, en de piramide, lopen gedeeltelijk ineen (zie o.c., p. 30).

Al deze tuigen verkeren nog in een experimenteel stadium (King haalt zo maar zeven theorieën aan die trachten de piramide-energie te verklaren, - waarbij elke theorie 'n stuk waarheid vat, maar geen enkele alles verklaart!). Mijn persoonlijke indruk is de volgende: wie inzake dieptepsychologie en bio-energetica voldoende feeling heeft, kan zich zeer voorzichtig van zo'n apparaten beginnen bedienen; wie daarover niet beschikt, riskeert meestal groot gevaar.

Opm.- Iets gelijkaardigs geldt, in mijn ogen, van het ondoordachte gebruik van zgn. hoogtezonnnetjes (waarmee argeloze dametjes zich bronzen). Reden: 1/ zij bieden extra-humane energie; 2/ de apparaten zijn door bio-energetisch en dieptepsychisch geladen mensen verhandeld. Zo' n transitiviteit is niet zonder problemen, ook psychische!

Opmerking.- Men vergeve mij een uitweiding, maar zij moet mij van het hart. *Renée-Paule Guillot, Les crimes de la pleine lune*, Alain Lafeuvre, 1979, pp. 115ss, heeft het, blijkbaar deskundig, over het tellurisme. De aarde, zegt zij, is beïnvloed door twee geocentrische planetaire 'krachten', de magnetische energie en de tellurische, die elkaar aanvullen. Het magnetisme is luchtverbonden (atmosfeer en zo); het tellurisme is onderaards en verbindt de mens (het dier, de plant, ja alles op de aardkorst) met de elektrische stromen die, vanuit de magmatische aardkern vertrekend, bij voorkeur langs granietzones, aardbevingsgebieden, vulkaanstreken, pyriet, naar de korst omhoog trekken: - Stonehenge, Carnac zijn zo'n tellurische knooppunten: zij dienden als kuuroorden, zelfs psychiatrisch. Men kwam erheen op stelten of cothurnen om kortsluiting te voorkomen: de voeten immers zuigen tellurisme op.

Ook deze energievorm, eens bio-energetisch en diepte-psychisch verwerkt (inderdaad, hoofdzakelijk maar niet alleen langs de voeten), is tweesnedig.

Een merkwaardig voorbeeld. R. Fr d rix, wetenschappelijk journalist, vertelt dat, in Californië, onder de tweede wereldoorlog, proefpersonen in een tellurisch veld gebracht werden: koperdraden verbonden hen met de aarde, geknoopt rond de knieën, rond de zonnevlecht (maagstreek), de nek en de (hoofd)kruin.

Tweesoortig was het effect:

(a) de draden begonnen te knetteren, zoals vakwetenschappelijk verwacht;

(b) maar onverwacht waren de gedragsveranderingen: zenuwcrisissen deden zich voor! Sommige pp. vielen in vervoering ('trance') en neigden naar hysterie! Meer nog: de volgende dagen deden zich vreemde karakterveranderingen voor zoals: zachtaardigen werden woest als wolven, blijgezinden werden overvallen door neergedruktheidsstoestanden; verzoeningsgezinden liepen over van aanvalsgesindheid; de meest ongevaarlijke pp. hadden sado-masochistische neigingen ...

De archaische culturen (*historia magistra vitae*, - weer eens (en zeggen dat tijdgenoten willen de geschiedenis schrappen uit de vorming!) - hebben het tellurisme en de maan(godin) zeer nauw onderling verbonden. Dit magisch (want bio-energie en onbewuste diepte samen zijn de basis van magie) verband legden zij vast in een bio-energetisch en obscuur-onbewust kruipdier, de slang (desnoods in zijn sterkste vorm nl. Oeroboeros, de slang die haar staart bijt) en de maan(afbeelding) samen. Deze zijn - ook weer iets dat 'vergeten' (beter: psychoanalytisch 'verdrongen') wordt - aan de voeten van onze beeltenissen van de Onbevleete Ontvangenis -dogma dat midden verleden eeuw plechtig werd afgekondigd, m.i. niet zonder grote en dringende reden, nl. de verspreiding van vroeger occulte, nu publiek geworden sensitivity groepen.

(2) Verdere bewegingen en methoden.

(2) A. Somatisch georiënteerde methoden.

Het lichaam is overspannen in onze consumptiemaatschappij.

Vandaar **1/** ontspanningsmethoden:

a. suggestie,

b. hypnose (b.v. *S. Van Pelt, Hypnose*, Antwerpen, 1960; *Leslie M. LeCron, Zelfhypnose*, Baarn, 1973;- - steeds dezelfde opmerking: suggestie en zeker de sterke vorm ervan, de hypnose, is goed in beginsel, maar, in feite, door de onderwerping van de suggestor (hypnotiseur), loopt de gesuggereerde (gehypnotiseerde) gevaar 'besmet' te worden of zelf goede invloed (= goede suggestie) te 'bederven'; suggestie (en hypnose nog meer) is 'kracht' (energie) en, als men het mechanisme ervan niet doorziet (doordat men dieptepsychologisch en bio-energetisch sterk staat), geeft men zich prijs aan onbekende 'diepe' en 'energetische' processen, met de gevolgen vandien; -

c. zie ook *B. Stokvis, Psychologie der suggestie en autosuggestie*, Lochem, 1947);

d. autogene training (past zelfhypnose toe; zie b.v. *H. Lindeman, Leven zonder stress (Bewust ontspannen door autogene training)*, Wageningen, 1976-3; +/- 1910 begon de zenuwarts J.H. Schulz, in zijn hypnoselabo, deze methode waarbij, door zelsuggestie (of zelfhypnose in bepaalde gevallen), de kracht (!) van een bepaalde voorstelling (= bewustzijns-inhoud), b.v. 'zwaarte', overgaat' in een lichamelijke toestand, b.v. een daadwerkelijk spiergevoel van 'zwaarte' (men doet alsof de hand 'zwaar' is, en zij 'wordt' zwaar!);- 'autogene training' betekent letterlijk 'inoefening die vanuit het subject zelf vertrekt'); -

e. waakdroom ('rêve éveillée') : R. Desoille gebruikte deze methode om het onderbewuste in de mens te verkennen;

Terloops gezegd: onze *Frederik Van Eeden, A Study of Dreams*, in *Proceedings of the Society for Psychical Research*, vol. 26 (1913), heeft nog steeds geldend baanbrekend werk verricht over dromen (vanaf 1896); hij onderscheidt negen soorten dromen);

f. de Vittoz-methode (Dr. Vittoz (°1863) ontwikkelde een methode om de niet-hypnotische beheersing van de hersenen inzake lichaam en zintuiglijke gewaarwordingen te bereiken);

g. de mentale dynamiek (zoals de zgn. autogene ontspanning, de bio-feedback en de sofrologie, vertrekt de mentale dynamiek van het alfa-type der hersengolven; zij neemt ook zen of raja-yoga als model: "Verplaats u mentaal in een vredig landschap; vereenzelvig u met ditzelfde vredige natuurlandschap;... gij voelt u in uzelf"; net als de LSD - reis en de hallucinogene 'verplaatsing', - net als de suggestie en de hypnose (en de verkenning van onvermoede fenomenen), maar zo bewust beheersend, maakt de mentale dynamiek de mens los van zijn grenzen);

2/ gymnastieksystemen

zo **a.1.** eurythmie, de bewegingskunst van de antroposoof Rudolf Steiner (1861/1925), zoals zij, bij voorkeur, 's namiddags in de Steinerscholen, beoefend wordt: de natuurlijke ritmen staan er centraal);

a.2. zo ook bioritmiek (op astrologische basis)

b. gymnasia': dit gymnastisch stelsel dateert van +1945 (de Argentijnse Susana Rivara puurde dit uit de verbinding van hedendaagse choreografische experimenten en Griekse plastische regels); -

c. (gymnastisch bedoelde) dansen allerhande;--

d. hatha yoga ('hatha' betekent 'inspanning' en 'yoga', 'opheffing van tweespalt' (= a.dvaita of afwezigheid van dualiteit) door middel van de beheersing van de emotie, van het (centrale en vegetatieve) zenuwstelsel, van de ademhaling en de bloedsomloop, in drie stadia:

1/ asana (lichaamshouding, - b.v. de lotushouding),

2/ pranayama (ademhaling: voor de Hindoes is adem én onze westerse adem én kosmische energie!),

3/ pratyahara (verstrooidheid d.i. opschorting van de zintuigen, - wat verstrooit en ontspant); hatha yoga wordt, tot groot onbehagen van echte Hindoes bij ons als louter lichamelijke werkdadigheid opgevat: zij bedoelen echter geestelijke gezondheid en innerlijke vrede); ---

2/ ademhalingsoefeningen).

Opgelet wij heten deze technieken 'soma'tisch' (= lichamenlijk) maar dan zo dat het lichaam als de zetel van bio-energie en onbewust geheugen (= dieptepsyche) geldt.

(2) B. Emotioneel georiënteerde methoden.

Het gemoed, bewust en vooral latent of onbewust, is hier centraal.

1/ De psychoanalyse.

Freud (1856/1939) wil bewustzijnskritiek: voor hem is de bewuste mens beheerst door (voor hem verborgen, latente) onbewuste mechanismen; Freud probeerde het eerst psychedelisch (cocaïne), daarna hypnotisch (1885: Charcot's hysteriebehandeling), dan hypnotisch maar met extra-hypnotische vrije inval (Liébault en Bernheim te Nancy: Bernheim legde de hand op de uit hypnose ontwaakte (zijn voorhoofd) en zei: "Tracht u te herinneren. Spreek uit!"), dan cathartisch (Breuer: hypnose maar met accent op het uitspreken van emoties en affectieve fantasieën; post-hypnotisch die affecten doen uitspreken); eindelijk vrij-associatief (de vrije invallen zonder hypnose: "Tracht u te herinneren", vooral daar waar de patiënt(e) zagezegd 'niets' voor de geest kreeg) en droomduidend (1895: Freud. duidt voor het eerst een droom volledig) (vgl. *L. Knoll; De kwestie Freud*, Amsterdam. 1977, blz. 21vv.).

2/ *Het psychodrama.*

J.L. Moreno (1892/1974), in 1913, stichtte 'n vakverbond voor... prostituees

(socialisten en rooms-katholieken lieten ze links liggen!) en organiseerde voor hen, eerst, een 'Kaffeeklatsch' (koffieklats met wekelijkse therapeutische bedoeling), dan, probleemspel (psychodrama met rollen, spelen, personages waarin de eigen intriges gespeeld (spelend overgedaan) worden: opgehoopte bio-energieën komen erin los (om met Reich te spreken). - De dans, de lichamelijke expressie, de 'happening', het zgn. 'nieuwe theater' (met kreten, mime, participatie, enz.) worden ook psychodramatisch opgevat: zij werken 'cathartisch' (ontknopen wurgende intriges in de speler).

(2) C. Nieuwere somatische methoden.

Met *Jean-Marie Schiff, La ruée vers l' âme*, (De roes naar de ziel), in *Question de spiritualité, tradition, littérature* (Paris), No. 10 (jan./ fev. 1976), pp. 65/84, - het beste hoewel zeer summiere artikel over deze aartsmoeilijke materie dat ik ken - vat ik samen.

1/ Massieve inval van niet-Westerse technieken.

a. T'ai Chi Ch'uan (= meditatieve gymnastiek, uit China, op Taoïstische grondslag (Daoe = tao; de energieën (ki = 'tsji' uitgesproken) zijn yin (de schaduwrijke, vochtige, vrouwelijk- chtonisch aangevoelde zijde van een landschap) en yang (de zonbeschenen, droge, manlijk- hemels aangevoelde zijde): daarop steunt men een gymnastiek met drie reeksen vloeiende bewegingen die de Hemel, de Aarde en de Mens weerspiegelen);

b. aikido (= T'ai Chi Ch'uan, maar zen geduid; de titel betekent letterlijk 'weg ter wederzijdse aanpassing van ki (d.i. het Chinese tsji of bio-energie maar in de Oud-Oosterse opvatting)). Beide zijn eerder spartaans. Zachter, maar evenzeer het lichaam vergeestelijkend (sensitief makend) zijn

a) de Oosterse geneesmethoden - inzonderheid de acupunctuur (waarin de ki (tsji uitspreken) of levensenergie, centraal staat - volgens *F. Mann, Genezing door acupunctuur*, Amsterdam, s.d., blz. 67/68, beantwoordt "aan ki (in het Hindoe) 'prana' (zie hoger) en (in het Theo- en Antroposofisch (Steiner)) 'etherisch lichaam' (= fijnstoffelijk zielelichaam tussen de geest en het grove, biologische lichaam) - (vgl. ook *Kho hing Gwen, Acupunctuur*, Nijmegen 1975); deze ki structureert het lichaam (meridianen) als 'n stelsel dat psychische en kosmische ritmen weerspiegelt.-

b) In dit verband kan ik niet nalaten te verwijzen naar de radionica (Dr. Albert Abrams (1863/1924 ontdekte in San Francisco, bij 'n man met een kankerzweertje op zijn lip, dat zijn bovenbuik (bij percussie, d.i. de middelvinger rechterhand tikt op de middelvinger linker die losjes op de buikwand wordt geplaatst) dof (mat) klonk i.p.v. hol (zoals verwacht) telkens wanneer hij naar het Westen gekeerd was; zo ook de binnenrand van het linkerschouderblad; - dit leidde tot de E(lectronic) R(eactions) (of) A(brams), later radionica geheten; vgl. *E.W. Russell, Genezing door radionica*, Deventer, 1975). Ook verwijs ik naar iets, op het eerste gezicht, helemaal anders:

L.M. Steinhart, *Schoonheid zonder grenzen*, Antw./ A'm, 1975; 'n gezondheidssysteem gesteund op E. Cayce (1877/1945). Over beide vorige werken spreek ik mij niet uit; ik signaleer ze als duidelijk verwant.

Behalve dit nog het volgende.

c) Hawaiïaanse massage (zo in Esalen, Cal., 1973), **d.** Azteekse gymnastiek (Parijs, 1975), **e.** Afrikaanse dans (Esalen,- koerant).- **f.** om van celtherapie (Dr. Niehans; vgl. Vsrchow), Iriskopie (studie en behandeling van kleurafdruk of tekening in de iris), fytotherapie (vgl. *J.Cl. Bourret, Le défi de la médecine par les plantes*, (De uitdaging van de kruidengeneeskunde), Paris, 1978), chiropraxie (D.D. Palmer, Iowas (USA) +/- 1880) wervelkolom-gecentreerde geneeskunst) niet te spreken (ook de manuele therapie (een soort uitgebreide chiropraxie).

2/ Gespecialiseerder technieken.

a. Specialisering zet zich door. Zo de massagetechnieken:

a.1. Esalenstijl;

a.2. Reichiaanse massage (uit de bio-energetica' ontwikkeld);

a.3. Alexander-massage (de nadruk ligt op de bewustmaking van de proefpersoon van de hem eigen spier- en beenderstelsels);-

a.4. (drukpuntmassage) acupressuur = een verzameling oosterse massagethoden (waaronder Shiatsu), gesteund op de punten en meridianen der acupunctuur, waarbij men i.p.v. de naald, de vingers gebruikt (iets in die aard beschrijft het boeiende boek *Roger Dalet, Supprimez vous- même vos douleurs par simple pression d'un doigt*, (Neem je pijn weg met de aanraking van een vinger), Paris, Trévisé, 1978;- Dalet is geneesheer-lesgever aan het Centre Homéopathique de France in acupunctuur).

Opm.- Sabine de La Brosse, *L' immunotherapie*, in Paris-Match, No. 1540 (dec. 1978, geeft een nieuwe richting aan. Ook Mike Samuels/ Hal Bennett, *Je suis bien dans ma peau* (grâce à la médecine naturelle), (Ik voel me goed over mezelf (dankzij de natuurlijke geneeskunde)), Paris, Tchou, 1977.

Tweede specialisering: zonetherapie door lokalisering (= een gedeelte van het lichaam wordt gemasseerd b.v.). Zo voetzool-massage: de onderscheiden punten van de voetzool staan in reflexverbinding met de onderscheiden lichaamsdelen (langs het deel het geheel behandelen).

Derde specialisering: dieptelokalisering (zo 'rolfing' (naar Ida Rolf) dat, volgens nauwkeurig bepaald programma, op de fascia (aponeurotisch omhulsel) der spieren inwerkt om spanningen en energetische knopen op die plaats weg te werken. Auri- of oor-acupunctuur: miniaturisering der behandeling doordat de genezer alleen op en via het oor werkt (waar meer dan zestig energetische punten (eindpunten) zich ophopen);

verder oog-, voetzool en elektro – acupunctuur. –

:Behalve deze somatische specialiseringen zijn er ook emotionele. Zo de groepsanalyse (o.m.

b1.a de transactionele analyse, ontworpen door E. Berne, waarbij men stelselmatig op zoek gaat naar de 'rolspelen' in de intersubjectieve (interpersonale).betrekkingen;

b1.b ook de Fischer Hoffmanmethode (Bob Hoffman, zakenman met mediumnieke begaaftheid, en Dr.S. Fischer, gewaardeerd psychiater, sloten een overeenkomst: diegene die het eerst sterft, contacteert neoromantisch (spiritistisch) de andere; Fischer sterft het eerst: hij verschijnt, enige tijd later, aan Hoffman om hem duidelijk te maken hoezeer de psychiatrie, op aards vlak, in een zakstraatje zit en hoe hij, vanuit het hiernamaals, over nieuwe informatie-bronnen beschikt met het oog op 'n nieuw psychotherapeutisch stelsel; zo ontstond de methode F.-H., die de nadruk legt op de affectieve verhoudingen van iemand t.o.v. zijn ouders.

b2. Ook therapeutvrije methoden: Beweging van het medeberaad (twee partners, zonder therapeut, mekaar helpend (de ene speelt raadgever terwijl de andere cliënt speelt; daarna omgekeerd), komen tot herwaardering (re-evaluatie)).

b3. Verder de kreettherapie: de emotionele intriges en conflicten worden 'verwoord' in kreetuiting en krijten; daarbij heeft men de strekking van de regressie (terugkeer), door afzondering, mijding en iedere andere vorm van verinnerlijking (inkeer), naar, wat Amerikanen noemen, 'primal pains'(de kwetsuren uit het archaïsche (= aloude) tijdvak), de oersmarten, en dit gedurende een drietal weken, totdat de harde korst van de beschaafde wens uiteenspat en uit de puinen ervan een 'spontaan' (ongeremd-creatief) ik te voorschijn komt;- dat heet dan 'de School van de oerkreet'.

Om van de recentste methoden niet te spreken zoals reciport, koula, wezenlijke relatie, prema, psychodynamiek, enz.

Een voordeel: de bewustwording van het lichaam en de emotie bij vele ontwikkelde tijdgenoten heeft tot gevolg dat al deze somatische en emotionele systemen zeer vlug wortel schieten bij zover dat zgn. 'groepen' voor groei min of meer overbodig worden en gemeengoed worden.

B.2. De beweging voor ontwikkeling van het menselijk potentiaal.

Ingewikkeldheid.- J.G.M. Schiff, a.c., 70, typeert de beweging als volgt: "Voortgekomen uit de groepsdynamiek (= de onbewuste energieën die op gang komen indien men in groep zich laat gaan), gesteund op de twee bolwerken van de bio-energie (van W. Reich) en van de gestalt-therapie (van F. Perls), gevoed aan de psychedelische zuigfles der zestigerjaren, ertoe in staat de meest uiteenlopende technieken te verwerken om ze te smelten in een syncretisme (mengsel) dat aantrekt

omwille van zijn nieuwtijds uitzicht...”.

Zoals reeds gezegd, Richard Sabban ziet het enigszins anders: “De ware makers van de beweging voor het menselijk potentiaal (...): Moreno, de uitvinder van het psychodrama, Perls, prachtige Socrates à la Beckett, schepper van de gestalt-therapie, Lowen, geïnspireerd leerling van Reich, theoreticus van de bio-energetica, onmiskenbaar vader van de beweging.” (in *Jane Howard, Touchez-moi, s' il vous plaît*, p. 11). Jane Howard zelf zegt, o.c., p. 31, ook nog: “Ik werd gewaar dat de ‘beweging’ zeer nauw samenging met een verschijnsel dat ook ongedifferentieerd is, geheten ‘humanistische psychologie’:

Jane Howard, o.c., pp. 147/157, schetst historisch het ontstaan van de beweging, zich steunend op Dr. Kenneth Benne, die drie lagen onderscheidt:

(1) de aloude volkse groeigroepen, zoals het gezin, de klas in een school, de religieuze sekte (denk aan de Methodisten der XVIII-de eeuw), het klooster (b.v. benedictijnen, trappisten), maar dan zo dat de fameuze ‘Ich-Du-Beziehung’ (de ik-gij - verhouding) van de Joodse filosoof Martin Buber en zelfs Soren Kierkegaard, de vader van de existentiële stromingen, met zijn ik als echt te verwezenlijken, de nadruk krijgen;

(2) de wetenschappelijke studies omtrent de beperkte groepen: deze zijn recent;

a) Zo b.v. de Duitse socioloog Ferd. Tönnies, die +/- 1880 het onderscheid tussen *Gesellschaft* (de maatschappij maar dan als onpersoonlijke en bureaucratische rangorde van instanties) en *Gemeinschaft* (kleiner geschaalde, weer persoonlijk betreffende groep);

b) Joseph Pratt; Amerikaans geneesheer, die +/- 1905 door tering aangetaste mensen genas door ze bijeen te brengen in een therapeutische groep;

c) J.L. Moreno (zie hoger: psychodrama);- Frank Buchman, stichter der Buchmanieten (ook Oxford Group of morele herbewapening geheten) enz.

(3) de wetenschappelijke studies omtrent de kleine groepen vanaf +/- 1930;

a) zo Dr. Kurt Lewin, gevlucht voor de nazi's, paste de Gestaltpsychologie (configuratie-psychologie of vormpsychologie) toe op werkelijke groepen (scholen, buurten, ateliers, kleine groepen, enz.) en wel topologisch (niet verwarren met ‘topografisch’ (plaatsnaamkundig)!): nl. de groepen gezien als verzamelingen van elementen die door allerlei communicatiekanalen (uitwisselingen) verbonden zijn of uiteen getrokken door allerlei kloven (conflicten) en zodoende een flexibele structuur vertonen; hij legde bloot dat men de levenshoudingen van een enkeling kan veranderen (dynamiek van de groep!) door hem in zo'n topologie binnen een groep te plaatsen, in de zomer, van 1947 organiseerde Lewin zo' n groep te Bethel (Maine, USA), nl. de T-groep (= basic skills Training group; vormingsgroep, diagnostische groep, basisgroep,- allemaal namen!);

b) verder L.P. Bradford, Kenneth Benne, Ronald Lippitt stuurden aan op de omvorming van de wetenschappelijke theorie der groepen tot sociale verandering der leden ervan (National Training Laboratory);-

c) het Industrial Relations Institute, waaruit in 1954 de uitdrukking ‘sensitivity training’ (inoefening van de sensitiviteit (sensibiliseren, bewustmaking, gevoeligmaking, maar dan bio-energetisch en dieptepsychisch benadrukt);

d) Tavistock Study Groups, waarin ‘human relations’ (menselijke verhoudingen) te berde komen (Londen; maar sinds 1965 in de USA overgewaaid);

e) vooral Dr. F.S. Perls (1893/1970), oud-leerling van Freud, maar in de USA verzeild in 1946, om te Esalen te lukken met zijn Gestalt-therapie, wellicht de succesrijkste der groei-psychotherapieën in de States; uitgangspunt wij allen lopen rond met innerlijke conflicten; gevolg: wij komen er maar niet toe zekere delen van ons lijf of van onze persoonlijkheid te aanvaarden (zij zijn als Fremdkörper, ongeïntegreerde, onverwerkte brokstukken van onszelf”); methode om daarvan af te geraken: de zgn. doorleefde dialoog met wat op ons weegt (die fragmenten); voorbeeld:

(a) de deelnemer van de groep zat zich op een stoel vlak voor een lege stoel; op die lege stoel ‘projecteert’ hij (doet alsof die brokstukken daar voor hem zitten!); eens dat die ‘projecties’ daar voor hem zitten, zet hij zich dan op die lege stoel om de uitweg te vinden;

(b) de ‘hot seat’ (hete zetel-) methode: een deelnemer, alleen op ‘n stoel, dient als mikpunt van de leden van de groep, die alle mogelijke ongerijmdheden opspoort in die deelnemer, ongenadig kritiserend, om hem zo met zijn eigen verdeeldheid (conflicten, brokstukken) te confronteren; - de zgn. workshops, encounter workshops (werkgroepen voor ontmoeting) zijn, volgens Perls, het gedroomde midden om zijn Gestalt-therapie door te voeren;

f) de A(nomieme) A(lcoholiekers): zij beoefenen, in groepstherapeutisch verband, de publieke belijdenis; Charles Dederich, sinds 1959, deed daar actief aan mee: zijn luidruchtige maar pijnlijk eerlijke groepsbijeenkomsten trokken op de duur meer druggebruikers dan alcoholiekers; dit legde de basis van Synanon - nevens Esalen en Bethel - de derde grote pleisterplaats van de Human Potential Movement, waar het bekennen van een wanorde in het eigen leven het startpunt is om er van af te geraken.

g) de humanistische psychologen, Abraham Maslow en Carl Rogers (client centered therapy) vooraan: zij staan, nevens de gedragsbeschrijvende (behavioristische) en de psychoanalytische (de dieptepsychische) psychologieën, een zgn. ‘derde’ weg voor; deze is een Amerikaanse versie van het oud-Griekse humanistische ideaal (sinds Socrates vooral) en het modern Renaissancemodel ervan, maar met

sterk existentialistische inslag (S.Kierkegaard e.d.m.); de kerngedachte van Maslow in het verband der potentiaalbeweging luidt: de menselijke persoon is, naar Aldous Huxley (1894/1963), 'n 'polymorfe amfibie' in die zin dat hij tegelijkertijd in verscheidene werelden (de biologische, de sociale, de geestelijke, de emotionele, de cerebrale) thuis is; maar die mens is schuldig; hij verwaarloost, na eeuwen technocratie, de meeste van die leefwerelden; zijn eigenlijk potentiaal komt niet tot zijn recht, is verschrompeld in dat technicistisch systeem; ons eigenlijk dieper gesitueerd intiem wezen sluimert; de 'zelf' verwezenlijking - groot humanistisch thema - bestaat juist in het ontwaken van dat onmeetbaar potentiaal dat sluimert; de 'groepen' zijn daartoe een middel; - vgl. *Charlotte Bühler/ Melanie Klein, Inleiding tot de humanistische psychologie*, Bilthoven, s.d.; zie ook de Lemniscaat - Uitgaven, Rotterdam;

h) Michael Murphy en Richard Price stichten in een zelfde geest te Big Sur (California) Esalen, een 'centrum ter verkenning en ontwikkeling van het menselijke potentiaal', met dien verstande dat, in Nurphy's opzet, oosters mysticisme en westers pragmatisme te Esalen fusioneren;

i) George R. Bach, uit Litauen, stichtte te Beverley-Hills, het Institute for Psychotherapy of Groups (er zij verwezen naar o.m. zijn 'pairing' (agressieve zelfbevestiging van (huwelijks)-partners tegenover elkaar om, zodoende, conflicten opgelost te krijgen; - een frontale aanval op de romantische partneropvatting;

j) de bio-energetische benadering van Reich (1897/1957), sedert 1939 in de USA (orgasme - energie', vegete-therapie (voorloper van de bio-energetica, onderzoek der kosmische energieën, kankeronderzoek), en van Alexander Lowen vertrekt van de vaststelling dat oude emoties zo b.v. vrees, angst -, die zich nooit hebben kunnen uiten (omwille van onze cultuur), een 'karakterieel harnas' vormen in het lijf (waarin deze emoties vastgeroest zitten); om die emoties te doen vrijkomen, kan men zich bedienen van bijzondere lichamelijke oefeningen - zo b.v. de beroemde 'stresshoudingen', die, doorheen de pijn, alle afweermechanismen afbreken -; daardoor komen de latente emoties boven en worden uitspreekbaar; zo ontstaat pas 'spontaneïteit' en worden de voorraden van vitale-of bio-energie vergroot.

Het energetisch veld van de ontmoetingsgroep bevordert zowel het blootleggen van de knelpunten in iedere deelnemer als het oplossen ervan. De zelf-uitdrukkingstechnieken zijn zoveel mogelijk niet-verbaal.

Ziedaar een schetsmatig - en onvolledig - overzicht van de enorme smeltkroes der potentiaalbeweging! Daarbij ligt de nadruk, in de groeigroepen, op allerlei oefeningen hetzij van sensorieel ontwaken hetzij van creativiteit en spontane expressie: het oproepen van fantasmen (geleid of ongeleid de fantasie laten gaan en u vereenzelvigen met die fantasieën: "Ik ben de oceaan door de maan beschenen..." (vgl. J. Howard, o.c., pp. 83/86; 111; 141; 220), rolspelen, mimes, zachte duels of tweegevechten (uitgevochten met een 'boffer' of degen in schuimrubber; vgl. met de

zgn. 'tennisraket' waardoor men revoltegevoelens onder stoom afreageert op een onschuldig oorkussen;-

men ziet dat projectie een rol speelt), tekenen, enz. De samenkomsten met body movement (J. Howard, o.c., p. 131, 133, 185) laten het lichaam als opstapeling van opgekropte emoties en conflicten (nl. in welbepaalde lichaamshoudingen en -reacties) aan bod komen. De biokring-lopen (biocycles) krijgen ook aandacht: ons lichaam doorloopt een aantal kringlopen (de dagelijkse temperatuurkromme, de hormonencyclus, ook dagelijks; - verder de emotionele kringloop (die aan de maan gebonden schijnt (zie *R.-P. Guillot, Les crimes de la pleine lune*, Lefevre, 1979), de bio-energetische kringloop, de intellectuele kringloop (36 dagen!). Men denke aan Steiner's euritmie.

De driehoek 'Bethel (met de nadruk op het systeem waarin de levende mens zit)/ Esalen(met de nadruk op de levende mens)/ Synanon (met de nadruk op de therapeutiek: denk aan de gedrogeerden)' vormt de kern. - Ontmoetingen voor koppels (desnoods voor fight training a la Bach, de man van 'pairing' en agressieve benadering), nude sensitivity trainings (seminaries voor sensibilisering voor naaktheid (Paul Bindrim,- waarbij men inschrijft met de belofte "niet openlijk aan seksuele betrekkingen te doen" (J.Howard, o.c., p. 104) en "bij de zwemkom, slechts in individuele slaapzakken te slapen". (ibid.))-; interracial ontmoetingsgroepen (blanken/ negers; diskussief); regressie - inoefeningen; gezinsbijgewoonde groepen (V. Satir; - met explosieve jongeren, natuurlijk); groepen voor zakenmensen; guided daydream (of body trips) (o.l.v. W.Schutz; enz. - ziedaar een steekproef uit de verscheidenheid van 'groepen' zoals Jane Howard ze meemaakte en weergaf.

Haar kritiek is tweevoudig:

1/ de kritiek van Leland Bradford .(die een klein percentage tere of neurotische persoonlijkheden ongeschikt acht voor deelneming);

2/ de kritiek van buitenstaanders (pp. 235/247), die niet mals is (een haal ik eruit, nl. dat de 'groepen' aan anti-intellectualisme doen; daarvan bekend Jane Howard dat "het jammerlijk genoeg waar is, al te waar" (p. 234): sommige groepen verwerpen abstract denken als 'de meest viscerale emoties', als 'ingewanden', als 'intellectuele drek', enz.! Overigens (p. 55) beklagt zij zich over de slordigheid inzake vaktermen bij de groepen).

J.-M. Schiff heeft 'n andere kritiek: de persoonlijkheidscultus te verwezenlijken door zintuiglijkheid en creativiteit, blijft een te formele en, in de grond, vage vorm van ideaal, vooral als men de hogere, psychische en geestelijke zijde van de mens verwaarloost. Welnu, beweert hij, bij vele deelnemers is er 'n honger naar die hogere ontwikkeling, die niet gestild wordt in de groepen.

Misschien is de zwakste plek - althans m.i. (zie ook J. Howard, 239) - de aanslag op de persoonlijke intimiteit: het blootleggen van de intiemste problemen voor een hele groep snijdt langs twee kanten. Dit des te meer dat de groepen seksueel

samenhokken (van gehuwd en ongehuwd) niet altijd vermijden: sommige werken het in de hand. Om van het ontbloten en actief tonen aan (minstens sommige leden van) de groep van de genitaliën (manlijke en vrouwelijke; vgl: J. Howard, 112: crotch eye-balling (perspectiefkijk op de intieme organen)) te zwijgen! Als men iets afweet van seksualiteit op bio-energetisch en dieptepsychisch gebied, zal men nog veel sterker voorbehoud maken. De sacrale erotiek - die hoge naam waardig -, zal hier met klem afwijzend reageren.

Seksuele normen en zgn. taboes zijn niet om niet schering en inslag, zelfs bij de primitieven (of liever: vooral bij primitieven, want zij weten nog wat magie is en 'spelen' nooit met het gemacht van de mens, d.i. met zijn geslachtelijkheid als bio-energetisch en dieptepsychische werkelijkheid van eerste rang).

J.-M. Schiff onderscheidt drie types van groei die de beweging van het menselijk potentiaal overschrijden, nl.

- (1) de scholen voor bewustzijnsverruiming,
- (2) de groepen voor religieus-buitennatuurlijke inwijding (initiatieke groepen) en
- (3) de groepen voor kosmisch bewustzijn. Daarom het volgende hoofdstuk.

Ook *H. Cohen, Psychologie als science fiction*, Meppel, 1971 blz. 57/69 (*De onvolgroeide mens: over sensitiviteitstraining en de human potentialities-beweging*) zegt dat, aanvankelijk, de beweging der menselijke mogelijkheden (die haar naam kreeg van Gardner Murphy, Human Potentialities (in 1958)) niet open stond voor veranderde bewustzijnstoestanden (wat in het 'Vlengels' heet A(altered) S(tates) of C(onsciousness), ASC 's), doordat zij uitging van de mens in al zijn aspecten tegen de achtergrond van de sociale omgeving en niet van de mens in al zijn aspecten tegen de achtergrond van zijn omgeving zonder meer (ook de religieuze, - de psychische en de kosmische). Toch heeft Cohen de indruk dat, na twaalf jaar (zo zegt hij o.c., 58), de ASC 's 'geadopteerd' zijn door die beweging.

B.3. De bewustzijnsveranderingsmethoden en -bewegingen.

Laat ons inderdaad wat verder gaat dan de doorsnee-potentiaalverruiming (zo geheten, bij gebrek aan betere naam).

Bibl. opm - Hier stelt zich, natuurlijk, een epistemologisch probleem, nl. de achtergrond die 'sociale omgeving' heet, is zowat voor ieder doorsneemend betrekkelijk doorzichtig; maar geldt die doorzichtigheid nog voor wat onder, boven, in, achter die dagelijkse leefwereld der maatschappij ligt? Blijkbaar niet. En toch is ook die 'wereld' (de 'andere wereld', - laat ons hem zo noemen) ergens doorzichtig, maar op eigen wijze. *Sef Kicken, Alternatieve wetenschap*, Antwerpen/ Amsterdam, 1975, behandelt de huidige crisis der (vak)wetenschap en ontwerpt een nieuwe epistemologie(wetenschaps- en kennisleer).

In dit verband moet gewezen op de futurologie (de wetenschappelijke studie van

de toekomst). Wie *Henri Prat, La métamorphose explosive de l'humanité*, Planète, 1960-1, of *A.C. Clarke, Profil du futur*, Planète, s.d., leest, komt terecht in een vergezicht op een toekomstige (en nog utopische) maar toch naderende mensheid met inderdaad een vermeerderd, gegroeid potentiaal en met een veranderd, ja. verruimd bewustzijn. Een heel bijzondere plaats neemt het zgn. fantastisch realisme van *Louis Pauwels* en *Jacques Bergier* in (naar het datummakend boek *Le matin des magiciens (Introduction au réalisme fantastique)*, Paris, 1960).

Gelijklopend met het magisch realisme van Ernst Jünger, maar futurologischer en op zijn. Frans, is het fantastisch realisme ervan overtuigd dat het begrip 'realiteit', breder moet genomen worden dan wat ons klassiek Westers rationalistisch sciëntisme daarvan gemaakt heeft, dat, wat dat rationalisme 'fantastisch' heet, wel eens een heel eigen werkelijkheid zou kunnen hebben.

De geestdrift waarmee, nu twintig jaar geleden bijna, Planète, het tijdschrift der fantastisch - realisten, werd ontvangen, bewijst dat vele tijdgenoten verstikken in onze klassieke Westerse Diesseitigheid (= gecentreerdheid van de aandacht op de dagdagelijkse zichtbare wereld).

J. Bergier, G.H. Gallet et l'Equipe du 'Giornale dei Nisteri', Le livre du mystère, Paris, 1975, is een vervolg op *Le livre de l'inexplicable*, en geeft concrete inzage in de domeinen van het fantastisch realisme:

1/ de verdwenen beschavingen(wat meer en anders bevat dan Atlantis);

2/ de buitenaardse wezens;

3/ de vreemdsoortige wezens (men vergelijk met *Peter Costello, A la recherche des monstres lacustres*, Paris, 1977 (// *In Search of Lake Monsters*), en met *Bernard Heuvelmans, Les derniers dragons d'Afrique*, Paris, 1978; ik verwijs naar de humane vormen: *Martin Monestrier, Les monstres*, Paris, 1978 (de ondertitel is sprekend: "*Le fabuleux univers des oubliés de Dieu*"!));

4/ de forteaanse fenomenen (naar Charles Fort; zo o.m. de paranormale (of, als men wil, occulte) fenomenen).

Opm. - Op deze plaats dient verwezen naar het tijdschrift *Dieu Vivant* (nummer 1 verscheen in oktober 1945): oecumenisme, - bijbelgeloof, apocalyptische opvatting van het christendom en geloof in de gemeenschap der heiligen, ja, maar ook de dood van God (Kierkegaard, Dostojefski, Nietzsche) vormden de hoofdthema's, die duidelijk de toenmalige Europese versie van de humanistische psychologie uitmaakten). Ook verwijs ik naar het tijdschrift *Antaios*, waarvan het eerste nummer in mei 1959 verscheen en dat geleid werd door Mircea Eliade (religiegeschiedenis, University of Chicago) en Ernst Jünger (de magisch realist): het baande wegen die toen gesloten waren!

M.i. zou de beweging voor het menselijk potentiaal er bij winnaar de geest van die twee tijdschriften in acht te nemen, - en dit des te meer dat *Dieu Vivant* echt biblicistisch (Bijbel-gecentreerd) en Antaios religionistisch (naar de archaïsche religies gekeerd) zijn en mekaar aanvullen en verbeteren in hun eenzijdigheid.

Opm.- Planète verscheen het eerst in oktober 1961 (later vervangen door *Le nouveau planète*. Wat bij ons *Bres* is geworden. *Question spiritualité, tradition, littératures* (nummer 1 vierde trimester 1973) lijkt mij uitstekend voor de verbrede beweging voor het menselijk potentiaal.

De vraag rijst: welke hoofdthema's behandelt de verbrede potentiaalbeweging?-- Wellicht biedt *Drs H.Cohen, De vrije mens (Werkboek, gids, handleiding en wegwijzer inzake geestelijke groei)*, 's-Gravenhage, 1975, in ons taalgebied nog het beste overzicht meditatie, contemplatie, yoga, zelfherkenning, dromen, drugs, hypnose, religieuze stromingen en psychotherapie. Cohen, aanhanger van de humanistische (en meteen transpersoonlijke) psychologie, betitelt zijn boek als 'cursus in moderne psychologie' (nl. nevens de gedragsbeschrijvende en de diepte-psychologische psychologieën). In de lijn van S. Grof, over transpersonale ervaringen, heeft Cohen het over 'experimenterende verruiming' (o.c., 267) zowel binnen als buiten het kader van de objectieve werkelijkheid (waarbij 'objectief' betekent al wat niet-paranormaal, niet-goddelijk en niet-kosmisch is).

Hier volgt de 'voorlopige classificatie':

(1) ervaringsverruiming binnen het kader van de zgn. objectieve realiteit:

(A) Diachronische bewustzijnsverruiming (tijd):

perinatale ervaringen, embryonale, resp. foetale ervaringen, voorouderlijke (genealogische) ervaringen, collectieve, resp. raciale ervaringen, evolutionaire, maar dan de mens betreffende ervaringen, reïncarnistische ervaringen (voorgaande aardse en buitenaardse levens), voor-schouw, helderziendheid en/ of reis in de tijd;

(1) B Synchronische bewustzijnsverruiming; (ruimte):

Ik-transcendentie i.v.m. medemenselijke betrekkingen, identificatie met medemensen, identificatie met groepen en groepsbewustzijn, identificatie met planten of dieren, eenheids-ervaring met al wat 'leven' is, bewuste contactering met niet-organisch materiaal, planetair, resp. buitenplanetair bewustzijn, telepathie, helderziendheid en/ of reis in de ruimte, uittreding (meermaals 'astrale Projectie' geheten);

(1) C Ruimtelijke bewustzijnsbeperking: het besef van 'gevangen zitten' in cellen, weefsels, organen;

(2) ervaringsverruiming buiten het kader van de 'objectieve mediamieke (Spiritistische) ervaringen, ontmoetingen met bovenmenselijke geestelijk wezens, ervaringen van andere melkwegstelsels (ontmoetingen met hun bewoners), ontmoetingen met (goede, boze) goden, archetypische ervaringen van de zgn. 'chakra's (wervelkanalen in het zielelichaam), van de opgewekte kundalini-krachten (kundalini, d.i. de geslachtskracht gewoonlijk totaal slapend in de mens), ervaring van de 'Universele Geest (God of wat ook in die aard), ervaring van de supra - en metakosmische leegte.

Men kan omtrent deze classificatie redetwisten, maar er moet ergens een reden of grond zijn voor al deze dingen, zoniet zouden steeds meer talrijke mensen er zich niet mee ophouden.

Degenen die - maar dan echt - zich daarmee ophouden, beweren, blijkbaar te goeder trouw en zonder geestesstoornis, dat er zich 'iets' openbaart als werkelijk, al is dat werkelijke dan ook iets anders dan de dagdagelijkse realiteit. Zonder een veelduidig realiteitsbegrip kan men in deze wereld niet binnen. Alle materialisme van 'platte aard', alle positivisme dat slechts sensualisme ('zintuigengeloof') is, sluit zichzelf af. Alleen de zgn. metafysica biedt hier een wegwijzer, doordat zij de werkelijkheid zowel menskundig als kosmologisch en theologisch bekijkt.

"Vaak wordt ik uit mijn lichaam wakker, ontwakend tot mijzelf. Ik word buitenstaander t.o.v. de dingen, wordt aanwezig in mijzelf. Ik zie een schoonheid van een wonderlijke verhevenheid. Op dat ogenblik ben ik er zeker van deel te hebben aan een hogere wereld. Het leven dat ik dan leef, is het hoogste. Ik vereenzelvig mij met het Goddelijke; ik ben erin. En, eens die uiterste daad bereikt, vestig ik mij daarin.

Na de rust in het goddelijke, wanneer ik in het nadenken en de redenering verval, vraag ik me af hoe ik nog maar eens op die wijze kon neerdalen, hoe mijn ziel ooit in het binnenste van een lichaam is kunnen komen, indien zij, reeds wanneer zij in een lichaam is, zo is zoals zij mij verschenen is." Aldus de antieke Plotinus (205/239), de neoplatoonse theosoof. Vele zgn. 'mystische' mensen hebben dergelijke 'uittreding' ervaren; allen beschrijven zij ze in verwante termen. Wat op realiteit wijst, ofschoon anders dan de dagdagelijkse.

I. De scholen voor bewustzijnsverruiming.

Zij vervallen, aldus J.-M. Schiff, in twee soorten:

(a) sommigen beperken zich tot de degelijke methode, zonder geestelijke omlijsting:

(b) anderen houden het bij een groep waarbinnen iemand van waarde leidend optreedt.

(a)1. De sciëntologische kerk (Stichting: Californië, 1950) is 'n denk- en geneessysteem, uitgewerkt door 'n drieënzestigjarig Amerikaan, E. Ron Hubbard (ll. Vrowley), ingenieur, sciencefictionschrijver, die te voren de dianetics had verspreid. Basisidee: de mens draagt 'engrammen', (negatieve beelden in de geest). Hij moet deze kwijtspelen doorheen een reeks uithelderingszittingen ('auditions', 'verhoren') met behulp van 'n e-meter (elektrometer), die de 'auditor' (verhoorder) toelaat de wijzigingen op te vangen in de geestestoestand van de overhoorde die zijn leven hertelt. De e-meter is 'n soort galvanometer die, d.m.v. in elektrode, de potentiaalwijzigingen van de elektrische stroom doorheen de huid, meet. Telkens wanneer het apparaat 'n antwoord vastlegt, gaat de overhoorder er, met de overhoorde, op in totdat de potentiaalwijziging ophoudt. Zo wordt de overhoorde 'klaar', 'helder'.

(a) 2. Het actualisme is 'n soort agni-yoga (yoga van de vereniging met het 'vuur binnenin' (dumo geheten) dat sommige yogi's toelaat de sneeuw te smelten waar zij de oefeningen houden). Shofield leerde waarnemings- gemoeds- en geesteshoudingen die de energie-omloop vergemakkelijkt, nadat de leerling contact heeft met de innerlijke bron van energie (verzinnebeeld door 'n wit lichtend punt, omtrent twaalf centimeter boven het hoofd, - punt dat een soort energieregen uitstraalt). Dit doet denken aan de vuurtong boven de koppen der apostelen, op Pinksteren.

(a) 3. De sofrologie is, voor één keer, niet Amerikaans van oorsprong: Dr.A.Caycedo, te Madrid, 1930, werkte ze uit, vertrekkend van hypnosestudie. De terpnos logos, de zachtzinnige- kalmerende stem (Plato); geeft aan de leerling het vermogen tot verbeelding, tot innerlijke dialoog, tot ineenschuiving van z'n "zinnebeeldig lichaam" met z'n fysicaal lichaam. Soos, phrèn en logos, evenwicht, geest en studie, vormen samen 'so.fro.logie'. Vgl. Dr. G. Rager, *Hypnose, sophrologie et médecine*, Paris, 1973; Y. Davrou/ J. Macquet, *Le guide pratique de la sophrologie*, Paris, 1978.

In dit verband wil ik wijzen op C. Godefroy, *la dynamisue mentale, in question de spiritualité, tradition, littérature*, no. 7, pp. 95/99.

De mentale dynamiek inspireert zich aan de sofrologie. Zij doet o.m. aan Cayciaanse ziektediagnose. Overigens, alle bewustzijnsverruimingssystemen hebben een geneeskundige kant. Het lichaam, om te beginnen, is steeds centraal. Vgl. S. Romain/ G.Fajardo, *Perception de soi par l' attitude en le mouvement*, Paris, 1977 (de Romainmethode); Th. Bertherat, *Le corps a ses raisons (auto - guérison et anti - gymnastique)*, Paris, 1975; M. Samuels/ H.Bennet, *Je suis bien dans ma peau (grâce à la médecine naturelle)*, Paris, 1977. Dat lichamelijke, maar dan toch weer veel meer dan het puur fysicale, komt te voorschijn in technieken als G. Inkeles/ M. Todis, *The Art of Sensual Massage*, London, 1972, met vanaf p.148, 'n historiek der massage.

Lichaam, ziel, heelal zijn wel onderscheiden, maar niet gescheiden. In deze perspectief is het cartesiaans dualisme zo goed als overwonnen. Het eigenlijke geneeskundige van de sensitiviteitsstroming blijkt bijzonder in *F. Castel/ R. Castel / A.Lovell, La société psychiatrique avancée (Le modèle Américain)*, Paris, 1979, waarin de nieuwe geneeskunde en vooral psychiatrie in Amerika geschetst wordt.

De brede cultuurhistorisch-traditionele waaier van geneeskunst wordt geschetst in *C. Brelet-Rueff, Medecines traditionelles sacrées*, Paris, 1975: sjamanisme, piramidegeneeskunst, agrarisch-rituele geneeskunst, gnostische geneeskunst, antroposofische geneeskunst, ayurvedic (Veda-geneeskunst), precolombiaans-Amerikaanse geneeskunst, Tao en acupunctuur, ademhalingsgeneeskunst, Afrikaanse geneesmethoden,- dit alles wordt in vogelvlucht overlopen.

Zie ook Inge Byhan, *Geheilt (Ein Bericht über Dr. Köhnlechner und dreiszig angeblich hoffnungslose Fälle)*, Bergisch Gladbach, 1975 (boek dat wijst op een soort charisma inzake genezing).

Vgl. *J.-L.Victor, Michel Carayon, le chirurgien à mains nues et la guérison PSI*, - Paris, 1977;

J. Fuller, Arigo, le chirurgien du miracle, Paris, 1979;

G. Chapman, Chirurgien de l' au-delà, Paris, 1978.

Wat betreft de seksuele zijde:

F. Warren/ W. Fischman, L 'acupuncture sexuelle, Paris, 1979 (vooral pp. 163/195: historische context van oosterse en westerse geneeskunst);

M. Meignant, je t' aime (livre rouge de la sexologie humaniste), Paris, t.1, 1975, t.2, 1977;

Dr. H. Singer Kaplan, The New Sex Therapy (La nouvelle thérapie sexuelle), Paris, 1979;


D. Jongewaard/ D. Scott, Gagner au féminin (L' analyse transactionnelle pour la nouvelle femme), Paris, 1979.

Het kan verwondering wekken dat hier precies deze uitweiding gemaakt wordt. Doch zie hier de verantwoording:

(1) alle bewustzijnsverruiming heeft, vroeg of laat, een geneeskrachtige zijde (het menselijk potentiaal bevat genezende krachten, die, in die rationalistische cultuur verdrongen worden);

(2) alle lichamelijkheid heeft een bewustzijnsverruimende draagwijdte: wie zich lichamelijk op sensitieve wijze voelt, beseft meer dan lichaam, wordt 'kosmisch'.

(a)4. De Erhard Seminar Training (E.S.T.) is een soort geestelijke Marathon: een aantal denkinhouden, als krachten opgevat die het leven beheersen (idée-force, men denke aan A. Fouillé (1838/1912) die een spiritualistisch evolutionisme opvatte, gecentreerd rond het feit dat iedere idee in zich de kracht kan bezitten tot haar verwezenlijking), denkinhouden die de ervaring, het leven en de



verantwoordelijkheid op grond van zelf-werkdadigheid betreffen, worden de deelnemers in toespraken ingeprint.

(a)5. De intensieve Verlichting, gesticht in de USA 171, door Yogeshwai Muni de tweede, nu onderwezen, eveneens in marathonvorm, in verscheidene Europese ontwikkelingscentra, wil uitlopen op wat geheten wordt, een 'wezenlijke of essentiële identificatie', d.m.v. een meditatieve dialoog met een gesprekspartner die u onophoudelijk bekogelt met de oude koan: "Wie zijt gij?" (uw identiteit). In de traditie van het Zen-boeddhisme is koan een eenvoudige vraag of een kort verhaal, gericht op het wezenlijke (alle bijzaken mijndend).

(a)6. De P.R.H. vorming is een groeisysteem van Franse oorsprong: *Peronnalité/ Relations humaines*, gesticht door André Rochais (1965: persoonlijkheidsvorming, sinds 1974 ook Nederlandstalige groepen). Ieder mens is in wezen goed, Op dat positieve steunden in de persoon, in groepsverband en niet zonder godsverhouding, kan de deelnemer, vooral door T(ijd) (voor) P(ersoonlijke) A(nalyse), zijn menselijke mogelijkheden ontwikkelen.

(b)1. T.M. (transcendentale meditatie), gecentreerd rond Maharishi Mahesh Yogi, wijst aan de beginnende deelnemer een persoonlijke mantra toe (een Sanskriet woord waarvan de geluidsaard het mogelijk maakt de eigen trillingsaard te doen stijgen, indien men dat woord laat weerklinken in het energetisch geladen heelal). De leerling meditant behoort, iedere morgen en iedere avond, gedurende twintig minuten, op die mantra te mediteren. Honderdduizenden aanhangers, uit alle sociale lagen, zowat overal ter wereld, praktiseren deze meditatievorm.

Wetenschappelijke controle bevestigt dat, fysiologisch, een vermeerdering van de alfa en thêta-hersengolven plaats grijpt, dat een verbruiksvermindering van twintig per honderd vaststelbaar is inzake zuurstof (wat metabolismevermindering impliceert), dat de weerstand van de huid verdubbelt, dat, onder de meditatie, de aanwezigheid van lactaat (een scheikundige stof die met angst samenhangt) in het bloed vermindert. verder belooft de T.M. spanningsvermindering (in een wereld van stress), verbetering van de intersubjectieve verhoudingen, verhoging van de doelgerichte werkkraft, het afzweren (als nutteloos) van ieder druggebruik. Blijkbaar is 'meditatie' hier een ge vulgariseerde vorm van de 'hoge' meditatie in Indië, gepaard aan westerse publiciteit.

Voor meer details, vgl. *M. Bottineau, La Méditation Trancendentale*, in *Question de spiritualité, tradition, littératures*, No. 12 (mai-juin, - 1976, pp. 84/99 (o.m. over de verhouding tussen transcendente meditatie en christelijk gebed, door Basil Pennington, Amerikaans cisterciënzermonnik die zelf transcendent mediteert).

(b)2. Arica, gecentreerd rond de in 1951 (in Bolivia) geboren Oscar Ichazo, doch zonder Persoonscultus. De naam komt van de stad Arica (Chili) waar, in 1970, vijftig Amerikanen (uit Esalen) gedurende tien maand een vorming doormaakten. Het is een versmelting van:

1/ overgeleverde wijsheidsstelsels (als yoga, boeddhisme (zen), soefisme (Islam-mystiek), (Joodse) Kabbala, - Indiaans sjamanisme (psychotropische planten erbij),

Japanse krijgskunsten) en

2/ bewustzijnsveranderingstechnieken in de geest van de humanistische psychologie (zoals massage, ontmoetingsgroepen, gestalt-therapie), - maar dit op nauwkeurige wijze uitgevoerd. De vorming behoort uit te lopen op 'de durende toestand Nr. 24' (die gelijkt op de samadhi (der yogi' s) of de satori (der zen-Boeddhisten), d.i. een soort mystische beschouwingstoestand. De drie energiecentra in de mens (Path: hersenen/ zenuwstelsel; Oth: hart/ bloedvatenstelsel; kath: evenwichtscentrum) staan centraal.

Bij beide laatste types is er versmelting van bewustzijnsverandering en inwijdingsgroepen, maar nog op massa berekend en in die zin niet esoterisch, tenzij halverwege.

II. De groepen voor geestelijke inwijding, resp. esoterische initiatie

Geestelijke inwijding of initiatie is een soort bewustzijnsverandering dat vroeg of laat met een opperwezen of godheid uitstaans heeft (wat, om de verwarring met de gevestigde religies en belijdenissen te vermijden, die minder in de smaak van vele tijdgenoten vallen, eerder weggestoken wordt). M.a.w. het heilige in de zin van goddelijke machtgeladenheid staat centraal in de bewustzijnsverandering.

Bewustzijnsverandering wil zelfbeheersingstechnieken en innerlijke eenmaking van de deelnemer; hier echter staat dit gericht op contact met het goddelijke. Maar, in tegenstelling tot de traditionele religies, belijdenissen, kerken (die wij hier kennen en die alle in mindere of meerdere graad seculair, d.i., bij alle religiositeit, aards gericht zijn en het fijnstoffelijke lichaam ongemobiliseerde laten), wordt hier de nadruk gelegd op een reeks 'psychische' dimensies die zich situeren tussen de fysicale (grofstoffelijke) materie en de goddelijke oerbron van heiligheid en machtgeladenheid. De geleidelijke ontdekking van en inwijding in die rangorde van lagen tussen de laagste graad van materie en de hoogste heiligheid der godheid geschiedt in een reeks 'bekerings', 'omvormingen', waarbij het subtiele zielelichaam ((tussen het grofstoffelijke lichaam en de zuiver geestelijke ziel te situeren) verandert, sensitiever wordt. "La transmutation de la conscience formelle en une conscience subtile" (aldus Schiff).

Dit herinnert duidelijk aan de laat-antieke theosofieën (de heidense der Neopythagoreeërs en de laat-platoniekers: de Joodse alexandrijnse (Philo de Jood); de Gnostisch-Manicheïsche, alsook het Neo-Platonisme (Plotinus e.a.): de mens, als tussenwezen tussen de laagste materie (die min of meer 'bevlekt is') en het hoogste zuiver geestelijke wezen, de Godheid (die 'rein' is), bezit in zich natuurlijke aanleg tot het omhoogstijgen tot de mystische eenheid met de Godheid, het eigenlijke doel der 'inwijding'.

Een tweede trek, ook in de laat-Antieke groepen terug te vinden is het gemeenschapsleven: (dagelijks) samenleven ontwikkelt een gemeenschappelijk zielelichaam van subtiele aard (een soort mystiek lichaam). Hand in hand met dit communautaire gaat de piramidale structuur: een geestelijk leider, ‘meester’, ‘goeroe’ (om het Hindoeewoord te gebruiken) vormt de spil van het collectieve zielelichaam (dat aan het totemisme der primitieven doe denken), vooral doordat hij paranormaal begaafder is dan de anderen (zijn subtiel zielelichaam laat hem genezing, mediumnisme, helderziendheid, enz. toe).

Een derde trek - behalve het fluïdieke (subtiele, fijnstoffelijke) en het communautair piramidale - is de versmelting tussen Westerse en Oosterse inwijdingssystemen, die, alle erop gericht zijn, een energie-opstapeling (van kosmische aard) te verwekken om zo de omvorming der deelnemers mogelijk te maken. Inderdaad, net zoals in primitieve overgangsriten, volstaat het hier niet enkel maar intellectuele denkinhouden mee te geven (grondbegrippen, methoden): men behoort er ook de subtiele energie (van het zielelichaam) die erbij hoort, bij te geven.

Daarom juist dat groepsdynamisme sui generis (zoals in de magieën). Welnu, of zij nu Oosters of Westers zijn of een mengeling, alle inwijdingssystemen zijn, zoals *Mircea Eliade, Fragments d' un journal*, zegt, archaisch, d.w.z. “de godsdiensthistorie is, vanaf het Paleolithi-cum tot het Gnosticisme, steeds onze tijdgenote”. Geen enkel religieus gedrag, hoe archaisch (oeroud) ook, wordt ooit definitief afgeschaft: een diepe cultuurkritiek, een syncretisme gedragen door de een of andere neiging tot wanhoop, kunnen dat archaische weerom actueel maken.

De kern van dat archaische is ‘dynamistisch’, d.i. het fluïdum (fijnstoffelijkheid, subtiele stof, zoals de oude Mechelse Catechismus dat heette), en wel sterk geocentrisch (tellurisch, chthonisch). Die machtsstof wordt opgevangen met het lichaam (de voeten, (de knieën, de heupen, enz.) en het stijgt op tot achter het voorhoofd (denk aan de slang): goed opgevangen, geeft het ‘begaafdheid’ (zoals genezing, helderziendheid, mediumnisme, enz.); slecht opgevangen geeft deze bio-energetische stof (kundalini) het tegengestelde (ziekte, verdwazing, overrompeling door latente krachten van demonische aard). Vandaar het feit dat in de ‘groepen’ (humanistische of initiatieke, het verschil doet er niets toe) twee grote types van resultaat te zien zijn.

“Geïnspireerd door Oosterse, Hindoeïstische of fetisjistische filosofieën, hebben de sekten zich in Frankrijk, in Engeland, in Amerika, in de schaduw van magiërs met onzekere doelstelling, vermenigvuldigd. Maar wier techniek meestal dezelfde is: de levenskracht van dynamische maar onvaste en tere volgers leegzuigen. (...) Want de sekte handelt niet anders dan de groepstherapie: zij legt bij sommigen hun onbewuste vermogens bloot, bij anderen hun dieptedemonen die brutaal, in angst en ontzetting, naar boven komen.”.

R.-F Gillot, *Les crimes de la pleine lune*, Paris, 1979, p. 147. Deze tekst klinkt hier onverwachts slecht en is niet zonder meer toepasselijk op de geestelijke inwijdingssystemen waarover hier sprake. En toch: wat deze schrijfster zegt van de 'sekten', geldt steeds, in wisselende mate, natuurlijk, van alle 'groepen'. Het kan niet genoeg benadrukt. De uitleg van het geheimzinnige tweesnedige effect van de groepen zit fundamenteel daar: in de bio-energetische of, wat op hetzelfde neerkomt, maar m.i. veel juister is gezegd (in religiehistorische termen) in de fijnstoffelijke sfeer, met haar tweesoortig karakter.

Wat betreft de sekten in de strenge zin, vgl. Question de, No.12 (mei - juni 1978, pp. 5/56 (o.m. de stelling der Franse bisschoppen). Alain de Benoist onderscheidt vier soorten:

a1/ Joods -Christelijke (Jehova' s Getuigen, enz.), **a2/** Oostersgerichte, **a3/** Neo-Pagane (terugkeer naar oeroude religies; vgl. R. de Herte, *Pour un Occident non chrétien*, in Question de, No. 18, (Mai - Juin 1977), pp. 5/21) en

b/ voorwendselsekten (die als dekmantel dienen voor allerlei). Verder vgl. F.Cornuault, *La France des sectes*, Paris, 1976, een kanjer van een boek met enorm veel informatie omtrent de ongelooflijke rijkdom van sekten (in engere en bredere zin;

N.Tydemans/ M. Heymans, *inl., Religieuze subcultuur in Nederland*, Amersfoort/Borgerhout, 173; K.Verleye, *De religieuze betekenis van de Jezusbewegingen*, in *Kultuurleven*, jrg. 40: 1 (jan. 1973) blz. 65/80);

J. Jongedijk, *Wat gelooft uw buurman?*, Wageningen, s.d.; -- verder J.-P. Bourre, *Les sectes Lucifériennes aujourd' hui*, Paris, 1978 (zie ook J.-P. Bourre, *Magie et sorcellerie*, een uitgave van l' autre monde, Paris);

S. Hutin, *Aleister Crowley (Le plus grand des mages modernes)*, Marabout,1973; beide laatste auteurs verdedigen, elk op zijn wijze, het luciferiaanse type van sekte).

J.W.Schiff schetst de ontwikkeling van de fusie tussen Westerse en Oosterse inwijdings-systemen als volgt.

(1.) De voorbereidende fase. Sedert enkele decennia ontstaan in het Westen groepjes en afzonderlijke pioniers: zij verspreiden bewustzijnsverruimingmethoden uit het Oosten. Zo de door Helene Blavatsky gestichte Theosofie (slechts één vorm van theosofie in de bredere zin). George Gurdjieff, Rus te Parijs in 1949 gestorven, stichter van een esoterische school voor 'ontwaken' (wier hoofdideeën door Ouspenski geformuleerd werden), Krishnamurti, Indisch denker; eerst theosofisch, (Blavatsky) later zelfstandig; Meher Baba (= Swami Muktananda (Siddha - yogastichter (zie Question de, No. 25 (juillet - août 1978, pp. 81/89), die het ontwaken tot de sjahti (goddelijke genade) doorgeeft, gericht op 'absolute liefde'. Dergelijke figuren openden in het Westen de zin voor Oosterse religieuze en parareligieuze systemen.

Voeg daarbij mensen als:

J. Gonda, De Indische godsdiensten, Wassenaar, 1974-3 /(Vedisme, Hindoeïsme, Boeddhisme), of

J. Poortman, Raakvlakken tussen Oosterse en Westerse filosofie, Assen/ Amsterdam, 1976,

of, in Frans taalgebied, *M. Davy, dir., Encyclopédie des Mystiques Orientales*, Paris, 1975 (oud Egypte, Sumerië en Hittieten, Assyrië en Babylonië, Oud-Iran, Hindoeïsme, Indisch Boeddhisme, Tibetaans Boeddhisme (Tantrisme), Yi-king, Confucianisme, Taoïsme, Chinese Tch'an, Vietnam, Sjinto (Japan), Japans boeddhisme, Zen; -men ziet de enorme religierijkdom die bij ons is binnengestroomd!), - al deze mensen, zonder groepjes te stichten, bereidden de synthese voor.

Om niet te vergeten de Soefi-religie (die aan de Koran ontspringt):

vgl. *L. Nabkthiar, Le Soufisme*, Paris, 1977;

T. Burchhardt, Vom Sufitum (Einführung in die Mystik des Islam), München - Planegs, 1953;

M. Moulamia Khan, Pages in the life of a Sufi, London, 1971.

Tegelijkertijd komen figuren en groepjes op die de aloude Westerse esoterische tradities doen herleven. De Rozenkruisers, de vrijmetselarij; de Steineriaanse antroposofie (niet verwarren met de Blavatskyaanse theosofie);- spiritistische groepjes allerlei, occultistische of parapsychische groepjes; - zij allen deden een vernieuwde belangstelling ontstaan voor Joodse Kabbala, alchemie, astrologie, tarot, radiësthesie, enz.-- Hoewel niet op de massa inwerkend leverden zij materialen voor wat heden ten dage geschiedt.

(2) De synthetische fase.- Sedert de zestigerjaren ontstaat de kosmopolis van de vrije tijd: losgekomen uit de enge polis van de arbeid staan vooral jongeren der tegencultuur gericht op een planetair bewustzijn: anti-autoritaire contestaties zowat overal ter wereld geven wissel-opvattingen inzake sociale, politieke, culturele tradities; reisagentschappen scheppen de internationale reiscultuur; de drugcultuur overschrijdt alle grenzen; de media internationaliseren alle cultuurgoederen; dit alles voedt de hang naar een andere, een contracultuur van kosmopolitische aard.

Binnen de kosmopolis van de tegencultuur tekent zich een gedeelte af met een veel sterker zielelichaam en omgeven van een sterk subtiel krachtveld dankzij groepjes van geestelijke en esoterische aard. Een soort schifting geschiedt tussen massaverschijnselen en selecter fenomenen.

Deze tweevoudige synthetische fase vertoont twee golven, aldus Schiff.

(2) a. De zestigerjaren zien belangrijke organisaties ontstaan alhier, gesticht door Oosterse wijsheidsleraars: de Transcendente meditatie (Maharishi Mahesh Yogi), de internationale Vereniging voor het Krishna-bewustzijn (Bhaktivedanta Swami Prabhupata, in 1965 in de USA gekomen, op aandringen van zijn wijsheidsleraar in India, om, aan Westerlingen de Oosterse religieuze boodschap te brengen), de zending van het Goddelijke Licht (goeroe Maharaj Ji (°1957), doorgever van de 'kennis', d.i. een subtiele trilling die aan het 'Goddelijke Woord' beantwoordt en die bewustzijnsverheffende uitwerking bezit); Tibetaans Boeddhisme (tantrisme: Chogyam Trungpa), Zazen (Taisen Deshimaru, in Frankrijk in 1967 aangekomen), de Orde van het Heelal (Mnshio Kushi: taoïstisch opgevatte kosmologie (heelalopvatting), - gesteund op de macrobiotica (d.i. de strenge diëtetiek van George Oshawa)). Het internationaal centrum van Auroville te Pondichery (India), met Sri Aurobindo als wijsheidsleraar, een Indiër, en een Westerse 'Moeder' als wijsheidslerares aan de leiding, straalt op het Westen uit.

Wellicht de jongste der 'goeroes' (die uit de duisternis naar het licht voeren, verlichters) is Guru Maharaji, een 21-jarige Hindoe, gehuwd met een Amerikaanse, woonachtig in Californië, die, aan de 'premi's', (verliefden, aanhangers), de 'kennis', uitgedrukt in 'sat-sang' (een verwoording van elementaire levenswijsheid) over de liefde, doorgeef. Sat-sang, meditatie en dienstbetoon zijn de drie wegen waarlangs de premi toegang krijgt tot Guru Maharaji, die duizenden aanhangers heeft, verspreid over alle continenten, o.m. ander de jeugd. Vgl. *N. Heiger, Dans le vide spirituel de l' Europe, un Guru invite au sat-sang, in question de*, No 32 (sept. - oct. 1979), pp. 119/125.

Merkwaardig is, o.m. in ons land, de opgang van Mahikari: Sukui Nushi Sama, op 27 februari 1959, vroeg in de morgen, voor het eerst door god aangesproken, verspreidt een wereldwijde beweging ter zuivering van de bedreigde mensheid door het goddelijk Licht, een energie die de basis van de nieuwe mensheid zal worden. Sedert de dood van de stichter is de beweging in een crisis: sommigen willen Mahikari bewaren; anderen keren tot de strekking waaruit de stichter voortkomt, terug; anderen willen verwestersen.

(2) b. Rond de jaren 1970 verschijnen groepen voor geestelijke en esoterische synthese ditmaal gesticht door Westerse meesters die erin gelukken kernen van geschoolde leerlingen te vormen,- leerlingen die dan, verder in de zeventigerjaren, in de kosmopolis van de vrije tijd, aanhangers winnen op groter schaal. Zij komen op hun tijd: de sensitiviteitsbeweging met haar lichamelijke- en gemoednadruk, met haar menselijke mogelijkhedenideaal en haar bewustzijnsverruiming, bereikte enigszins haar grenzen, althans voor sommige mensen. Ook worden nieuwe lagen van de planetaire bevolking aangesproken.

In de USA , (en desnoods elders) heten deze groepen zich ‘churches’ (kerken), een louter wettelijk etiket. Zo zij gewezen op Richard Alpert, prof aan Harvard University, befaamd psychoanalyticus van Stanford University, die Oosters yogi wordt, met de naam Baba Ram Dass, een der beroemdste woordvoerders van yoga in de USA. Vgl. Question de, No.14 (sept.-oct. 1976), pp. 87/96: *Comment un psychanalyste devient guru.*

Het geval Alpert heeft, in de USA en elders, de aandacht getrokken op een zekere crisis in de doctrineel zwakke psychoanalyse, wanneer zij geconfronteerd wordt met de huidige tegencultuur -- gelijkaardig is het geval *Jan Foudraine*: onder de yogi-naam Swami Deva Amrito schreef hij “Oorspronkelijk gezicht” (Een gang naar huis), Baarn, 1979, Het succes van “*Wie is van hout?*”, Bracht hem naar Poona (India) bij Bhagwan Shree Rajneesh. Op het einde van zijn boek staat een lijst van Rajneesh-centra in Nederland (ook één in Antwerpen): negen meditatiecentra, een therapie-instituut, één therapie- en meditatiecentrum.

-- In dit verband zij gewezen op A.W. Watts, *Psychothérapie orientale (et occidentale)*, Paris, 1974 (Eng. origineel: 1961). Steller komt uit voor zijn voorbehoud t.a.v. zowel Oosterse wijsheidssystemen (vedanta yoga, boeddhisme, taoïsme) als westerse psychotherapie, vooral de psychoanalytische en de Jungiaanse; maar hij ziet voldoende gelijkenissen om, in de confrontatie en de wederzijdse kritiek (‘feedback’) van beide tradities, geldige verworvenheden te zien oprijzen.

Opmerking over de ‘kosmische verbindingen’.

J.M. Schiff bekritiseert het gros der geestelijke en esoterische initiatiesystemen vanuit ‘kosmisch’ oogpunt. De gehele vraag is: ‘Wat is ‘kosmisch’?’. Schiff beweert dat de oude tradities die kosmische afmeting van de geestelijke en esoterische leven gekend hebben, maar dat de huidige groepen teveel massabeweging blijven om het terrein van het ‘kosmische’ te kunnen betreden. Het subtiele (fijn of ijlstoffelijke) lichaam is weerom de norm: de echte sensitiviteit is de subtiele, aldus blijkbaar Schiff (en menig ander belangstellende).

Gevolg: het daadwerkelijke samenwerken met ‘kosmische dimensies’ blijft aan een klein aantal ingewijden voorbehouden, wier subtiel lichaam ertoe in staat is, buiten de aardse werkelijkheid, ook nog andere werelden en hun bewoners en krachten te contacteren. Op een gegeven peil, zegt Schiff, kan geestelijk onderricht alleen nog subtiel gegeven worden, d.w.z. buiten het fysicale voertuig (= lichaam) om. (Question de, No. 10 (janv. - Fev; 1976, p. 80).

Zo b.v. Summit lighthouse (een aantal groepen behoren tot de witte broederschap): daar geeft men retraites op fijnstoffelijk (in sommige taalgebruiken ‘etherisch(geheten) gebied, d.w.z. men gebruikt de paranormale begaafdheid der deelnemende sensitieven om ze te doen uittreden gedurende hun fysicale (hoegenaamd niet hypnotische) slaap, naar een ‘subtiele sfeer’ (deel van het heelal). Schiff meent te weten dat de ‘kosmische verbinding’ voor sommige groepen

geschiedt door bemiddeling van UFO's (ongeïdentificeerde vliegende voorwerpen): zo verklaart de Academie voor de toekomstige wetenschap van Palo Alto (Californië) met de Bijbelse figuur Enoch te communiceren door bemiddeling van UFO's. De Isozen-groep (Parijs) ontvangt, d.m.v. verticale telepathie, numerologische boodschappen betreffende bewerkingen van 'interdimensionele energetica'.

I.v.m. UFO's verwijs ik naar *J. Vallée, le collègue invisible*, Paris, 1975. Vallée is prof aan Stanford University en heeft het over de vakwetenschappers die de UFO's bestuderen, d.i. de her en der verspreide wetenschappers die zich ernstig verdiepen in het fenomeen. Voor hen is de tijd voorbij dat verschijningen, of zij nu mariaal, of engelachtig of duivels of ufologisch zijn, van de tafel geveegd worden (als hallucinaties, hysterische fenomenen, enz.) in naam van psychiatrie (vooral psychoanalytisch) of sceptisch historisch onderzoek. Sedert 1947, de aanvang, verdiepen sterrenkundigen, fysici, informatici en dgl. zich daarin, terwijl, paradoxalerwijze, de theologen, onder de secularistische invloed, er vaak smalend tegenover staan.

Zie ook: Question de, NO 8 (derde trim. 1975), pp. 79/95. Het parapsychologisch onderzoek is slechts halverwege: de ufologie dwingt de wetenschap tot verder onderzoek (de dematerialisering, de oeroude traditie (sedert zelfs prehistorische tijd zouden ufo's bestaan), de onwaarschijnlijkheid van de buitenaards oorsprong der ufo's, de technologisch-fysicale maar vooral de psychische zijde (de bewustzijnsverandering bij de zieners van ufo-verschijningen), de bewuste verwerping maar onbewuste aanvaarding ervan en haar diepgaande invloed op de mens). Dit maakt begrijpelijk dat geestelijke en esoterische (maar dan vooral subtiel-sensitief begaafde) kringen die 'kosmische' dimensie contacteren.

'Kosmisch' betekent hier dus die levensruimte die, in het kader van een geestelijke en/ of esoterische bewustzijnsverruiming, opduikt, met of zonder de bewoners en de aparte fenomenen die in die zone van het (onzichtbare) heelal thuishoren. 'Kosmisch' heeft hier dus duidelijk 'n paranormale zin en 'kosmische verbinding of 'contact' is dan alleen mogelijk voor subtiel of paranormale sensitieven.

- 'Kosmisch' kan echter - in de bredere context van dit essay - iets anders betekenen, dat er niet ver van is naar toch stoffelijker en kosmologischer (kosmologie = heelalkunde).

(1) *S. Salbreux, Connaissez vous la gymnastique énergétique?*, in Question de, No. 32 (sept.-oct. 1979), pp. 111/118, spreekt over J.T. Zeberio, een Argentijns antropoloog, die een positiegymnastiek heeft ontworpen die de energie in en rond de mens (steeds dat energiebegrip!) regelt op grond van muziek en soorten muziek (instrumenten). De mens is, aldus Zeberio, een eindpunt in de evolutie van het kleinste wezentje tot de hoogste dieren, maar dan een energetisch eindpunt. De elektronische systemen breken het evenwicht van het energieveld rond en in de mens

en verstoren hem. In 1933 stichtte Zeberio 'n Instituut voor energetisch speurwerk te Buenos Aires. Daar werkte hij o.m. zijn muziektherapie uit. Het 'kosmische' hier is gelegen in het feit dat de materiële schepping energie en energieveld is, micro en macrokosmisch.

(2) *G.S.Thommen, Biorythmes (Guide des bons et des mauvais jours)*, Paris, 1976, wijst op H.Swoboda (Wenen, 1973/1963), W. Fliess (Berlijn, 1859/1928, de vriend van S.Freud), daarin door Freud gesteund, die de theorie der bioritmen lanceerden (gedrag, ziekte, dood, geboorte, geslacht, enz.)

(3) *R. P. Guillot, Les crimes de la pleine lune*, Paris, 1979, wijst op het bioritme dat leidt tot misdaad gedurende de volle maan.

(4) *M Gauquelin, la cosmopsychologie (Des astres et les tempéraments)*, Paris, 1974, breidt de bioritmiek (naar temperamentkarakter) uit tot de planeten. Beide laatste werken nemen 'kosmos' in de zin van zonnestelsel (en zelfs ruimer), maar zij gelijken op het tweede, over bioritmie, daarin dat zij kringlopende structuren menen te ontdekken.

Besluit: Het taalanalytisch onderzoek wijst op de veelduidigheid van het veel gebruikte 'kosmisch' en 'kosmos': de ene keer is het paranormaal, de andere keer gewoon kosmologisch maar toch met een minimum aan 'parallele' inhoud. "Kosmisch bewustzijn" is dan ook meervoudig te verstaan.

C. Een uitdaging voor het christendom.

De sensitieve ontdekking van het lichaam, het gemoed, het potentiaal op de achtergrond, de bewustzijnsverruiming, de geestelijke en/ of esoterische inwijding (al of niet 'kosmisch'), - dit alles samengesmolten in de verbrede potentiaalbeweging der groepen, vormen een grote uitdaging voor ons, katholieken, die de pretentie, de ware wereld- en levensbeschouwing te hebben, huldigen. Welke sensitiviteitstraining hebben wij als Jezusgelovigen?

Opvallenderwijze ontstaan gelijkaardige bewegingen ergens steeds buiten onze Kerk.

(1) De pentekostale beweging, het reveil of revival of herontwaken van de H. Geest in de Kerk, werd geboren einde 19^{de}, begin 20^{ste} eeuw, vooral in de USA. De eerste januari 1900, in Kansas, begon een jonge methodiste, na handoplegging door de 'groep', in 'talen' te spreken (net als op Pinksteren). Andere leden hadden dergelijke charisma of sociaal-pneumatische genadegave. In de vorm van een pentekostale 'kerk' (Amerikaanse betekenis) of van informele groepen telt de eerst in de eerst in de gevestigde (protestante) kerken vijandige onthaalde pentekostale beweging heden ten dage miljoenen aanhangers, niet het minst in Latijns Amerika (nevens de spiritistische en de gevestigd-katholieke volkslagen). --

Het neo-pentekostisme is dezelfde heropwekking, maar dan in het kader van de gevestigde kerken (de episcopale (1958), de lutheraanse (1962), de presbyteraanse, enz.). Het katholieke neo-pentekostisme geraakte van de grond, in Pennsylvania, in 1967, bij jonge universitairers die een groep pentekostalen hadden uitgenodigd om handoplegging te ontvangen. Tien jaar later zijn er katholieke neo-pentekostalen in meer dan honderd landen en staat Paus Paulus VI er niet vijandig tegenover: "De adem van de Geest is in de kerk, ingeslapen energieën komen wakker maken." Men leze *1 Kor 12-14* om de Bijbelse grondslag te begrijpen (wijsheidswoord, kenniswoord, 'geloof' (in de sterkere pentekostale zin), genezing, wonder, profetie, talen, talenvertolking, leraarschap, hulpbetoon, bestuur, enz.). Van meet af vertoont het pentekostisme een eigen oecumenisme, dat over de grenzen van kerken en religies werkt.

De term 'charismatische beweging' slaat allereerst de charismata of sociale genadegaven (hierboven opgesomd), die meer dan glossolalie zijn.

Als aanduidingen van groepen in de kerk is hij omstreken. Het is duidelijk dat sensitiviteit aan het werk is in de pentekostale en neo-pentekostale beweging (het groepsverschijnsel en zijn dynamiek) het aanraken (hier vooral handoplegging), samen met het lichamelijke, het emotionele (ook met zijn dieptedimensie), de bewustzijnsverruiming (een pentekostale 'ervaring' betekent niet zelden een diepgrijpende levensverandering), het geestelijke inwijdingskarakter (men moet meer hebben dan lichamelijk-kritische aanwezigheid: de 'Geest' moet de deelnemer 'te pakken' krijgen, wat 'beking' (metanoia) insluit), ja, zelfs het esoterische (de paranormale verschijnselen, in positieve of negatieve zin - men denke aan bezetenheid die 'openbarst' n.a.v. aanraking. - zijn niet weg te denken) en het kosmische (contact met buitenzinnelijke wereld en wezens), - dat alles wijst op een 'potentiaal' in en buiten de (neo-)pentekostaal dat aan het werk schiet.

Dit, niettegenstaande de neiging, in de pentekostale middens, om al wat sensitiviteit is en aangaat, als 'satanswerk' te bestempelen. De buitenissigheden en het anti-autoritair der tegencultuur zijn ook in de pentekostale wereld aanwezig en wijzen op de tweeslachtigheid die typisch is voor alle sensitiviteitsontwikkeling.

(2) a. De Jezusbeweging, einde zestigerjaren, is een gelijkaardige beweging. Men denke aan het midden der tegencultuur waarin zij zich vertoont. Zo stipt Schiff de Jezus Freaks aan, in de USA, die drugverslaafden trachten te redden door hun een liefde in groepsverband en een soort terugkeer naar een zeer menselijke Jezus voor te houden, de Jezus van Jezus Christ Superstar.

(2) b. Taizé, het oecumenische monnikencentrum in Frankrijk, verkreeg in de kosmopolis van de vrije tijd wijde weerklank, vooral bij de jongeren: men denke aan het Jongerenconcilie (1974) dat aan deze vlottende strekking een 'Gestalt', een vorm, trachtte te geven (1/ Oekumenisme, 2/ onthechting, 3/ medemenselijkheid in liefde, 4/ marginaliteit (Lettre au peuple de Dieu, die de gevestigde kerk tracht te

schokken)). De tegencultureelrijke ‘greep’ beheerst ook hier de ervaring.

(2) c. De Filippijnse geestelijke genezers (b.v. Tony Agpaoa), die de pretentie hebben tot de katholieke kerk te behoren, handelen in vervoering, opgewekt door gebed in groep, en doen heelkundige bewerkingen zonder bloedvergieten (blijkbaar d.m.v. dematerialisering en hermaterialisering, zoals men dat, in esoterische middens heet). Hier is het esoterische der voorchristelijke religie op de Filipijnen maar in syncretische fusie met Katholicisme aan het werk. Zonder sensitiviteit in bijzondere graad en een genezingspotentiaal navenant is zoiets niet mogelijk.

Naar mijn mening, die natuurlijk mis kan zijn, is de confrontatie tussen het Katholicisme en de sensitiviteitsbeweging slechts juist gedacht als men ze in het kader zet dat *M. Eliade*, in het voorwoord van zijn *Méhistophélès et l' androgyne*, Paris, 1962, schetst. “A.M. Whitehead heeft gezegd dat de geschiedenis van de Westerse filosofie tenslotte slechts een reeks voetnota's was op de filosofie van Plato. Het is twijfelachtig of het Westerse denken zich in dat ‘splendid isolement’ (= verzuiling) zal kunnen staande houden. Het moderne tijdvak verschilt daarvoor te veel van de tijdvakken die eraan voorafgingen: het is gekenmerkt door de confrontatie met de ‘onbekenden’, de ‘vreemden’ en hun werelden; bevreemdende werelden, die niet vertrouwd zijn, exotisch of archaisch.

De ontdekkingen van de dieptepsychologie evenals het verschijnen aan de horizon van de geschiedenis van niet-Europese etnische groepen vertegenwoordigen daadwerkelijk de inval van ‘onbekenden’ in het eertijds gesloten veld van het Westerse bewustzijn. (...).

De Westerse wereld is bezig zich radicaal te wijzigen ten gevolge van die ontdekkingen en van die ontmoetingen.” (o.c., p. 7). Volgens de eminente religiehistoricus groeit daaruit en nieuw humanisme dat iets anders zal zijn dan het klassieke Oriëntalisme, etnologie, religiegeschiedenis, dieptepsychologie, - en wij zouden er nog kunnen bijvoegen: - sensitiviteits-vorming behoren verwerkt te worden in onze klassieke cultuur, die er verrijkt zal uitkomen. Aldus *Eliade*. Zestien jaar later herneemt de ondertussen oud wordende auteur ditzelfde thema in *Occultisme, sorcellerie et modes culturelles*, Paris, 1976, (Eng uitg.:1975)..

M.i. is het vooral de archaische religie (met haar godsoordeel, zielebegrip (zielelichaan inbegrepen, alsook animisme, manisme, totemisme (de zo typische zieleruil der totemisten is een groepsverschijnsel), demonisme, androgiene religie (moedergodeninnenreligie vooral), inwijdings- en overgangsriten, natuurgeestengeloof) die aan bod komt als men het sensitiviteits-fenomeen dieper doorgrondt.

Wat mij b.v. opvalt, is dat, zonder een accurate kennis van androgiene religie, vooral de mislukkingen inzake sensitiviteitstrainingen allerhande, niet of zeer moeilijk te herstellen, ja, te diagnosticeren zijn. Niet de androgynie (manvrouwelijkheid) op zich, met haar min of meer geslachtelijke inslag in subtiële (fijnstoffelijke) zin, maar het begrip 'energie' (potentiaal is slechts energie voor zover deze in de mens en zijn onbewuste ergens gereed ligt - net een opgerolde slang - om in sensitiviteit tot ontwaken en valorisering te komen).

M.a.w. het dynamisme of machts geloof (der religiegeschiedenis) is de term van de androgynie. Vgl. *M. Stone, Quand Dieu était femme*, Paris, 1979; *C. Bleeker, De Moedergodin in de Oudheid*, Den Haag, 1960, wijzen op de opkomst van het patriarchale religietype, na het androgiene type. Precies één der hoofdthematata der tegencultuur

A.T'Jampens.

06 09 1979